

A Krisztus Teste Konfraternitás helye a középkori pozsonyi polgárok életében

Szinte közhelynek számít, hogy a Krisztus Teste Társulatok a középkori város vezető elitjét tömörítő szervezetek voltak. A magyarországi Krisztus Teste Társulatok – köztük a pozsonyi testvérület – késő középkori általános történetéről, mint az akkori vallási élet egyik igen fontos tényezőjéről, már számos korábbi munkában olvashattunk.¹ Annak ellenére, hogy Ortvy Tivadar monumentális Pozsony-történetének különböző kötetében számtalan adatra bukkanhatunk a tanulmány témájául választott pozsonyi *Gotsleichnam bruederschaft*ra vonatkozóan,² bizonyos források kiestek a városmonográfus látóköréből. Ugyanakkor sokszor az általa idézett – minden más városhoz viszonyítva hallatlanul gazdag – forrásanyag feldolgozása közel sem volt teljes. Annak ellenére nem született átfogó feldolgozás, hogy tudomásunk szerint Magyarországon talán ez a konfraternitás rendelkezik a leggazdagabb forrásanyaggal. A pozsonyi polgárok vallási életének jellemvonásait, a késő középkori városlakók kegyes indíttatású végrendeleti adományait vizsgálva³ rá kellett ébrednünk, hogy Pozsony eme társulatának az anyaga – a maga töredékessége és esetlegessége ellenére is – árnyaltabb kép megrajzolását teszi lehetővé, mint aho-

1 A teljesség igénye nélkül csak néhány általános munkát említenénk. *Pásztor Lajos*: A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Bp. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1940.; reprint Bp. METEM, 2000.; *Kubinyi András*: Vallásos társulatok a késő középkori magyarországi városokban. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 10(1998) 1–2. 123–134.; újabban In: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Bp. METEM, 1999. 341–352.; *Sz. Jónás Ilona*: A XV. századi konfraternitások. In: Ministerio. Nemzetközi Történelem Konferencia előadásai, 1995. május 24–26. Szerk. Bárdos István–Beke Margit. Esztergom, 1998. 229–235.; *Marie-Madeleine de Cevins*: A laikus testvérületek c. fejezet In: Az Egyház a késő-középkori magyar városokban. Bp. 2003. 130–147.

2 *Ortvy Tivadar*: Pozsony város története. II/1–4., illetve III. kötetei. Pozsony, 1894–1903.; *Ortvy Tivadar*: Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben. Pozsony, 1905. A témában általában csupán az általa közltekre történik hivatkozás, ahogyan legújabban *Marie-Madeleine de Cevins*: Les confrères de Bratislava à la fin du moyen âge d’après les sources testamentaires. *Confraternitas* 9(1998) 2. 3–22. tanulmánya is alapvetően összefoglalja Ortvy adatait a külföldi olvasóközönség számára, mindössze annyival mutat túl rajta, hogy a végrendeleti könyv vonatkozó adatait kicsit részletesebben taglalja.

3 Ez a tanulmány az „Egyház a városban: vallási élet a késő középkori Pozsony életében a polgárok végrendeleteinek tükrében” munkacímvel készülő PhD-disszertációnk része.

gyan azt korábban gondoltuk. Ennek fényében jelen tanulmányban a céh fennmaradt szabályzata, regiszterei, inventáriumai, számadásai és taglistái, valamint a városi könyvek és számadások vonatkozó bejegyzései, illetve a polgárok végrendeletei nyomán elemezni kívánjuk, milyen vallási, társadalmi és gazdasági szerepet tölthetett be a Krisztus Teste Konfraternitás a középkori Pozsony életében. A testvérület elitjellegén túl azt is vizsgáljuk, hogyan volt jelen a testvérület a város többi egyházi intézményében. Ugyanakkor a végrendeleti adományok révén a céh vallási, míg a számadások révén a gazdasági életben elfoglalt helyét keressük.

„Ezennel a tanács és a testvérület polgárai megalapítják és létrehozzák a társulatot. A tagok minden évnegyed utáni vasárnap este tartoznak összegyűlni itt, Szent Márton egyházában és részt venni a vigilián és a reggeli, az elhunytak lelki üdvéért mondott misén. Minden testvér két pfenniget és egy viaszgyertyát ajánljon fel és nyolc pfenniget adjon a perselybe. [...] Azután a testvérek közös akarattal alapítanak és létrehoznak egy örökös hajnali misét, amelyet a három káplán tartozik elmondani egymás utáni váltásban, amikor a nap felkel a testvérület élő és megholt tagjaiért, valamint egy örökös nagymisét az Úr Teste tiszteletére, amelyet a három káplán egyike minden csütörtökön vagy a rákövetkező pénteken énekeljen el a testvéreknek és hozzá harangozzanak a nagyharanggal. Azután elhatározzatik, hogy ha valaki a testvérületből meghal, akkor a testvéreknek, vagy valakinek a képviselőjükben, ugyanazon este meg kell jelenniük a vigilián, valamint reggel a szentmisén, és minden egyes testvér hozzon magával a nagymisére és a lélekmisére egy égő gyertyát áldozatképpen, és addig nem menjen el, amíg a halott a sírba nincs fektetve. [...] Azon a napon pedig, amikor a társulati fivért vagy nővért eltemetik, a testvérület három káplánja közül az egyik énekeljen szentmisét, míg a másik kettő olvasson kismisét.”⁴

Ezekkel a sorokkal kezdődik az 1349-ben létrehozott pozsonyi Krisztus Teste Társulat alapító szabályzata.⁵ IV. Orbán pápa 1264. június 11-i, *Transiturus de*

4 „Also ist die pruderschafft gemacht vnd gestiftt uon der ratt vnd dez purgern der purgerschafft. Man schol stat des suntags abendes nach den chottembern komen hintz Sand Merten vnd daselbs pey der vigili sein vnd des margens pey der selmesse vnd yeder pruder schol zwen phenning opphern mit ein kertzen vnd schol auch acht phenning geben in die puchsen [...] Darnach ist uon den prudern gesetzt vnd gestiftt mit ir aller willen ein ewige frue messe, dew die drei capplann sprechen sullen wenn der tag an merkcht vmb lembtig vnd tod die in der pruderschafft sind vnd dieselben messe schol vmb gen uon ainem caplan auf den andern vnd auch ein ewigs ambt in gotsleichnams eren, daz die drei kapplan der pruder alle phintztag ir ainer singen sol oder das nechsten freitag darnach vnd mit der grossen gloke dar zu leitten. Darnach ist gesetzt wer aus der pruderschafft uerschaidet, daz die pruder des abends pey der vigili schullen sein vnd des margens pey der mess vnd ein yeder pruder schol zu oppher gen uon hochambt vnd zu der sellmesse mit einer prinnunden chertzen oder sein anwalt vnd sol davon nicht suder kome untzt daz der leichnam gestatt vnd gelegt wirt [...] vnd die drein capplan die da sind der pruderschafft an dem tag des pruder oder der swester begrebnuss sol ir ainer das selambt singen vnd die ander zwen kapplan messlesen...” Archiv Mesta Bratislavy (= AMB), E. L. 3., fol. 2r. Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (= DF) 277990.

5 A szabályzatnak két teljes szövegváltozata maradt fenn. Ortvaýnál azt olvashatjuk, hogy „a testvérület alapszabályai 1447-ből valók, illetve az évben kapták új szervezetüket” *Ortvaý T.*: i. m. II/4., 400–401. Itt közli jegyzetben a szabályzat német szövegét, a fő szövegben pedig annak

hoc mundo kezdetű bullájával elrendelte az Úrnap ünneplését az egész egyházban, mondván, a nagycsütörtöki liturgia a nagyhét részét képezve fájdalmas és bánattal teli, amikor a hívek figyelmüket az Úr szenvedéseire irányítják, így az egyháznak szüksége van egy olyan kitüntetett napra, amely Krisztus testének – az eucharisztának – örömteli megünneplésére teremt alkalmat.⁶ Annak ellenére, hogy az Úr napja ténylegesen majd csak V. Kelemen jóval későbbi, 1312-es megerősítő pápai rendelkezése nyomán épült be egyetemesen az egyházi liturgiába, az ünnep hamar eljutott a Magyar Királyságba és Pozsonyba is.⁷ Az eucharisztia kultuszának kiszélesedése nyomán szerte Európában létrejött Krisztus Teste Társulatok legkorábbi magyarországi megjelenése az említett 1349-es pozsonyi alapításban ragadható meg, amely nem csak hazai viszonyok között számít korainak, hiszen Angliában például a Krisztus Teste Konfraternitások elterjedése csupán a 14. század második felében következett be.⁸ Az idézett sorokat olvasva azt mondhatnánk, hogy a testvérület a városi tanács kezdeményezésére jött létre, ám ha közelebbről megnézzük a kéziratot, érdekes adatra bukkanunk. A benne foglaltak alapján feltehetően valamikor az 1420-as években nyitott és használt *Register der Gottsleichnams Bruderschaft*ba eredeti dátummal bemásolt

összegzését. Ez a szövegváltozat az egyik vegyes tartalmú városi könyvben maradt fent (AMB, 3. a. 1.), és valójában az 1447-ben Niclas List céhmester idejében megújított – és nem új – alapszabályról van szó. A szabályzat szövege valószínűleg egyidős lehetett az alapítással. Van ugyanis egy másik, korábbi változat, amelyről Ortvay egyáltalán nem tesz említést. Úgy tűnik, hogy a teljes egészében a testvérület anyagát tartalmazó Register der Gottsleichnams Bruderschaftnak (AMB, E. L. 3.) is kevés figyelmet szentelt. Ebben a szöveg felett olvasható dátum: 1349. A két szabályzat pontjaiban lényegi eltérés nincsen, csupán több helyen fogalmazásbeli különbségeket találunk, illetve a korábbi szabályzat szövege előtt, a későbbi változatban két új bekezdés olvasható: „Nach Cristi unsers herren gepurde tausent dreuhundert vnd in dem neununduirzigisten jar ist [...] der pruederschaft vnd zech der heyligisten würdigisten gozleichnam angefangen. Darnach nach Cristi gepurd vierzehenhundert vnd im sübenunduirzigisten jar [...] die herren prueder der bedachten erwirdigen pruederschaft gozleichnambs zech bey einander gewesen gemain chlein vnd haben da uerhoret betracht vnd beredt von der ordnung vnd geprechen der selben pruederschaft wie sich darinn zehalten...” AMB, 3. a. 1., fol. 9r. Ennek részletesebb tárgyalására, illetve a két szabályzat mellékletben történő teljes szövegének közlésére ld. Eva Jankovičová–Vendelín Jankovič: Dejiny bratstva, jeho ekonomická a spoločenská činnosť v Bratislave (1349–1608). In: Trnavská univerzita 1635–1777. Szerk. Jozef Šimončič. Trnava, 1996. 249–280.

6 Az átlényegülés tanának IV. lateráni zsinaton történő megfogalmazásával egy időben, egy fiatal, Ágoston-rendi apáca, a liège-i Julianna 1225-ös víziói nyomán a helyi püspök 1246-ban bevezette az eucharisztia külön ünnepnapon való dicsőítésének gyakorlatát. Jacques Pantaléon, liège-i archidiakónus szintén támogatta az ünnep létrehozását és, miután IV. Orbán néven pápa lett, kiterjesztette azt az egész nyugati keresztény egyházra. *Miri Rubin*: Corpus Christi. The Eucharist in Late Medieval Culture. Cambridge, 1991. 164–212.

7 *Török József*: A katolikus egyház és liturgia Magyarországon. Bp. 2000. 75–76. Pozsonyban a káptalani kiadványok között már 1310-ben találunk olyan dokumentumot, amely az Úrnaphoz keltez. (1310. jún. 20. Pozsonyi káptalani levéltár, 14–10–33), (Hiv.: *Ortvay T.*: i. m. III., 299.) Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII. Szerk. Nagy Imre–Nagy Gyula. Bp. 1878–1920 (= AO), I. 205.

8 *M. Rubin*: i. m. 233. A Krisztus Teste Konfraternitás ugyanakkor a város többi vallási társulata között is a legrégebbi, amelyről adatunk van.

alapítólevél első mondata eredetileg így szólt: „*Also ist die pruderschafft gemacht vnd gestiftt des ersten uon den chorherren vnd den purgern*”. Aztán az írnok a *des ersten uon den chorherren* mondatrészt áthúzza *uon der ratt-ra* javította.⁹ Ennek alapján legalábbis feltételezhetjük, hogy a pozsonyi káptalan kanonokjai tevékenyen közreműködtek az alapításnál.

Sokrétű forrásanyag

Mielőtt továbblépnénk, szükségesnek véljük a téma vonatkozásában felhasználható források felvázolását és szerepük ismertetését a konfraternitásról kialakított kép megrajzolásában. Mint korábban említettük, esetünkben ritkaságszám-
ba menően gazdag – vagy még inkább úgy fogalmazhatnánk, hogy sokrétű – forrásanyag maradt ránk, ám annak mindvégig tudatában kell lennünk, hogy így is csupán töredékes a belőlük megrajzolható kép. A már említett *Register der Gottsleichnams Bruderschaft*,¹⁰ valamint egy vegyes tartalmú városi könyv¹¹ nyitják a sort, utóbbi első része kizárólag a testvérületre vonatkozó adatokat tartalmaz. Mindkét könyvből hasonló jellegű információ nyerhető: míg az elsőből a 15. század első felére és a 16. századra vonatkozóan, addig a másodikból első-sorban a kettő közötti időszakra találunk adatokat a testvérület tagjairól, az egész társulatról, illetve a kápláni javadalmaknak való tartozásokról és kötelezettségekről, kegytárgyokról és könyvleltárakról.¹² Az egyéb városi könyvekből – természetüktől függően – szórványos adatokhoz juthatunk, amelyek némileg kiegészítik az említett két forrást. A *Grundbuch*, illetve a *Satzbuch* első-sorban a testvérület javadalmasainak ingatlanaira, illetve azok hitelezőtevékenységére, a

9 AMB, E. L. 3. (DF 277990), fol. 2r.

10 AMB, E. L. 3. (DF 277990, a teljes könyv anyaga azonban csak a C1340-es tekercsen olvasható, mert a fényképmásolat csupán a kötet 23r fóliójáig terjed = KT Register). A könyvet feltehetően valamikor 1424 körül kezdték el vezetni. Akkor másolhatták be az első oldalra az alapító szabályzatot, majd feljegyezték az abban az évben a társulathoz tartozók neveit. 1433-ig, a második taglistáig, főként javadalomleltárak és tartozási kötelezettségek bejegyzései olvashatók. Ezt követően azonban már 16. századi bejegyzések jönnek – ez alól egyetlen kivétel az 1445-ös taglista, amely az 1504-es és az 1514-es taglistát követi. Ezután 1519-es befizetések következnek, majd a könyv második felében kizárólag taglistákat találunk, az 1528 és 1604 közötti időszakból közel ötvenet. A könyv végén pedig a testvérület egyik káplánjának végrendelete olvasható.

11 A pozsonyi városi levéltárban ezt a gazdasági könyvek között találjuk. AMB, 3. a 1. (DF 277806), Ortway hivatkozásaiban lad. 60., nr. 179. (= KT Buch). A testvérületre vonatkozó rész az 5r–16r fóliók között található. Bár egy 1476-os taglistával kezdődik, a javadalmak szempontjából az 1445/1447 utáni időszakra vonatkozóan tartalmaz bejegyzéseket, alapvetően a század végéig. Közöttük felbukkan még egy 1485-ös taglista is, illetve a sokat idézett 1501-es könyvleltár, amely a céh egyik Szent Márton-templombeli oltárához tartozott és Stomfai Neitl Márton plébános és kanonok végrendeletének egyik másolata.

12 „*Auch haben wir auf gesatz mit gemainem rat, daz die drei kapplan in unserer pruderschafft alle jar die chlainat vnd die tzins dew tzu irem phrund gehörend unseren tzechmaister vnd den virm die uon der tzech dartzu sind gesetzt tzaigen vnd weisen schullen.*” KT Register, fol. 3r.

házakra vagy szőlőkre terhelt tartozásokra vonatkozó ismereteink alapja,¹³ míg az 1434-es adójegyzék a tagok társadalmi helyzetének vonatkozásában a meglévő 1433-as taglistát egészíti ki.¹⁴ A következő forráscsoport a városi számadáskönyvek,¹⁵ amelyekben elsősorban az úrnapi eseményekhez (körmenet, nyilvános misztériumjáték, közös étkezések) kapcsolódó bejegyzéseket olvashatunk, ugyanakkor néhány beírás nyomán – de különösen annak fényében, hogy a többi vallásos testvérület szinte egyáltalán nem jelenik meg a város számadásaiban – itt is lecsapódik a Krisztus Teste Testvérület szerepe, illetve helye a város (ti. a városi elit) életében. A szabályzatból tudjuk, hogy a céhmester köteles volt elszámolni a kezelése alatt lévő társulati pénzekkel.¹⁶ Ez idáig két ilyen számadás került elő a 16. század elejéről: 1512-ből¹⁷ és 1515/1516-ból.¹⁸ Az oklevelés anyagban elsősorban a Krisztus Teste Céh oltárai és azok javadalmasai (főként kinevezésükre vagy megerősítésükre vonatkozóan), a búcsúadományok és a céh gondozására bízott misealapítványok, tartozási elismervények dokumentumait találjuk. Végül még két városi könyv említendő, a *Protocollum Actionale*,¹⁹ mely szórványos, illetve a *Protocollum Testamentorum*,²⁰ mely természete révén az információk igen gazdag tárháza, elsősorban az adományokra, a javadalmas oltárookra és nem utolsósorban végrendeleti tanúkként a javadalmasokra nézve.

A testvérület társadalmi szerepe

Az a tény, hogy a testvérület a városi adminisztrációban szinte mindenütt jelen van – mindez nem mondható el a többi vallásos testvérületről – már önmagában jelzi, hogy más szerepet játszott a város életében, mint a többi társulat. Kubinyi

13 Ezekre vonatkozóan ld. *Kováts Ferenc*: Preßburger Grundbuchführung und Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter. Eine einleitende Studie zur Herausgabe des Preßburger Grund- und Satz-buches 1439–1517. Weimar, 1918.

14 AMB, nr. 1369. (DF 241676). Ld. *Kováts Ferenc*: Városi adózás a középkorban. Pozsony szab. kir. város levéltárának anyaga nyomán. Pozsony, 1900. Az 1433-as taglista és az 1434-es adólista összevetésére ld. *E. Jankovičová–V. Jankovič*: i. m. 252–253. Az elemzés eredményére még visszatérünk.

15 AMB, Kammerrechnungen. 1434 és 1526 között 78 kötet. A továbbiakban K + kötetszám-jelöléssel hivatkozunk őket.

16 „*Darnach haben wir gemainchleich daz gemacht, daz der tzechmaister alle jar raittung schol geben der pruderschafft oder wen si auz yn dartzu erwellen.*” KT Register, fol. 3v.

17 AMB, nr. 4497. (DF 243375, = Számadás 1512.)

18 AMB, nr. 4603. (DF 243423, = Számadás 1515/1516.)

19 AMB, 2. a 1. (DF 286772, = PA.) Sajátos módon a téma szempontjából ebből a könyvből is a végrendeleti ügyek kapcsán tett bejegyzések jönnek szóba, bár a Krisztus Teste különálló kápolnájával kapcsolatos adataink egy részének is ez a forrása.

20 AMB, 4. n 1. (DF 277056, = PT.) A végrendeleti könyv anyagi kultúrájára vonatkozó adatainak feldolgozására ld. *Szende Katalin*: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. Bp. 2004. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 32.). A későbbiekben a végrendeleteket és a végrendelkezőket az ő átiratában idézzük, és azokra nemcsak a fóliók alapján, hanem az általa megadott sorszám szerint is hivatkozunk (i. m. 272–297.).

András a Krisztus Teste Társulatok kapcsán általánosan úgy fogalmaz, hogy a Nagy Testvérület, a *bürger bruderschaft* szerepét töltötték be a német polgárságú városokban.²¹ A pozsonyi Krisztus Teste Testvérület kapcsán leginkább a korai időszakban (kizárólag 1445 előtt) bukkan fel a *bürger bruderschaft* elnevezés.²² A kérdés persze az, mi is értendő az elnevezés alatt.²³ Az 1349-es alapításról írva utaltunk a pozsonyi káptalan kanonokjainak esetleges szerepére. Ám ezt követően a társulat korai történetére vonatkozóan, gyakorlatilag a 15. század elejéig szinte nincsen adatunk, két – igen jelentős – adomány kivételével, amelyek mind nagyságukat tekintve, mind az adakozók személye révén feltehetően megalapozta, hogy a társulat a későbbiekben bizonyos értelemben a város vezető rétegének testvérületévé vált. 1375-ös végrendeletében²⁴ a Bécsből áttelepült Jans Poll tehetőes kereskedő²⁵ – aki a távolsági és belföldi kereskedelem mellett vasbányászattal is foglalkozott, jelentős borkereskedő volt, valamint a győri püspökség locsmándi tizedeit is bérelte²⁶ – ekkor már pozsonyi polgárként száz vörösaranyat adott a polgári testvérület részére a Szent Márton-plébániatemplomban

21 *Kubinyi A.*: i. m. 132., illetve *Kubinyi András*: Egyház és város a késő középkori Magyarországon. In: Társadalomtörténeti tanulmányok a közeli és a régmúltból. Emlékkönyv Székely György 70. születésnapjára. Szerk. Sz. Jónás Ilona. Bp. 1994. 82.

22 Jans Poll 1375. jan. 21-én kelt végrendeletében: „zu der chappellen [...] in der purger pruder-schaft” AMB, nr. 327. (DF 238910). 1439-ben a Satzbuchban (AMB, 4. l. 3.), fol. 126v: „ain hawss der burger bruderschaft” és fol. 129v: „das haws der burger bruderschaft darinne ietz wonhaft ist her Hanns Kitzmagen cappellan”. Ez utóbbi bejegyzés a Grundbuchban is megtalálható (AMB, 4. l. 2.), fol. 183r. Ugyanezen káplán személyéhez kötődik egy 1445. júl. 17-én kelt káptalani oklevél Hans Rospart és felesége tartozása ügyében, amelyik egyértelműsíti, hogy a polgári testvérület azonos a Krisztus Teste Céhvel: „...sullen dem erben herren Hans Kiczmagen zu seiner pfrunt in der bruderschaftt gotslichnam der pürger czech zu Prespurk czehen phunt phennig ungrischen müncz di yedem man gib...” AMB, nr. 2042. (DF 239863).

23 Erre vonatkozóan a budai Krisztus Teste Céh kapcsán ld. *Kubinyi András*: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. Levéltári Közlemények 37(1966) 2. 227–291.

24 AMB, nr. 327. (DF 238910). A végrendelet teljes szövege kiadva *Lederer Emma*: A középkori pénzüzetek története Magyarországon (1000–1458). Bp. 1932. 252–256. A végrendelet legelső adománya – származására utalva – a bécsi Miasszonyunk üveglablakának elkészítésére és éventéni karbantartására tett rendelkezést, a későbbiekben kegyes adományai csak pozsonyi intézményekre irányultak.

25 A bécsi Poll patricius család tagjai már a 13. században tanácsstagok és városbírók voltak. *Leopold Sailer*: Die Wiener Ratsbürger des 14. Jahrhundert. Wien, 1931. 211. (Studien aus den Archiv der Stadt Wien, 3/2.) Jans Poll 1360-ban még Velencében van bécsi kereskedőként, ám ez idő tájt jelenti be Nagy Lajos király a velencei tanácsnak, hogy magyar polgár lett. Személyére és tevékenységére vonatkozóan részletesen ld. *Lederer E.*: i. m. 145–149. Rokonai között még a 15. század elején is találunk tanácsstagokat Bécsben, ld. Niklas Poll (a 15. sz. elején többször tanácsstag, pl. 1406/07; 1415-ben városbíró). *Richard Perger*: Die Wiener Ratsbürger 1396–1526. Ein Handbuch. Wien, 1988. 170–171. (nr. 46.).

26 A borkereskedelem és a tizedbérletben a pozsonyi Jakab bíró üzlettársaként van jelen. Az 1365. dec. 22-én kelt bérbeadó oklevélre ld. Sopronmegyei Oklevéltár. Szerk. Nagy Imre. Sopron, 1889. I. 362.; vö. *Lederer E.*: i. m. 136., illetve *Szűcs Jenő*: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon. Bp. 1955. 26–27. Jakab bíróval való kapcsolatára ld. még *Surányi Bálint*: Pozsonyi bírodinasztiák a XIII–XIV. században. Levéltári Közlemények 35(1964) 2. 182.

éppen megkezdett kápolnaépítkezésre. Majd ugyanazon kápolna tetejének becserepezésére és ablaküvegezésre újabb kétszáz vörösarannyal gazdagította a társulati pénzalapot. Ezenfelül egy budai *vetter*énél lévő miseruhát és kelyhet is a nevezett testvérületre hagyott.²⁷

A társulat másik 14. századi polgári patrónusa – akiről tudunk – egy itáliai eredetű család volt, melynek 14. század végi és 15. század eleji tagjai Zsigmond familiárisaiként is ismertek. Bonaventura de Salto *crucesignatus*, ahogyan egy 1396-os oklevél említi – amelyből tudomást szerzünk az általa, saját pozsonyi házában alapított Krisztus Teste-kápolnáról, és felesége Katherina, aki ekkor már özvegy, talán az első (vagy második) generációja annak a firenzei famíliának, amely később Ventur család néven igen fontos szerepet játszott Pozsony életében.²⁸ Az oklevélből kiderül, hogy valamikor 1396 előtt Bonaventura „saját pozsonyi lakóházában örök időkre kápolnát alapított Krisztus Teste tiszteletére azon javakból, melyeket Isten segítségével összegyűjtött, és ezen kápolnát, örök emlékezetül – saját és elődei lelki üdvére – végrendeletében értékes javakkal és a kápolna körüli ingatlanával gazdagította”.²⁹ A továbbiakban a mondott javakat is felsorolják. Róla, ezen az oklevélen kívül, más adatunk nincsen, annál több van azonban a forrásokban több helyen *Jacobus Bonaventura de Saltoként* említett, talán fiáról (1409-ben már megboldogult) – ismertebb nevén Jakob Ventur-

27 „*Ich schaff auch zu der chappellan die man hat angehebt ze pawen dacz Sand Merten ze Prespurich in der purger pruderschaft hundert rot guldein. [...] Ich schaf auch wan die chapelle in der egenanten purger pruderschaft berayt wirt uncz an daz dach daz man daz dach sol dekchen mit czigeln und auch ein glas do sol machen mit ganzer beraytschaft do schaf ich zu zway hundert rot guldein von meiner varunden hab [...]. Auch schaf ich daz mezzgewant und den chelich das mein veter Ottel ze Ofen inne hat in die vorgeante purger pruderschaft.*” AMB, nr. 327. (DF 238910).

28 Egy 1358. ápr. 4-i keltezésű, szőlőügylettel kapcsolatos oklevélben: „*Ventur gallicus de Florentia*”-ként szerepel a család Pozsonyban legkorábban felbukkanó tagja. AMB, nr. 146. (DF 238764). Kiadva: *Georgius Fejér*: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–IX. Budae, 1829–1844. (= CD) IX/2. 706. Talán szintén a család valamely ágához tartozott az a Ventura Jacopo di Francesco, aki 1382 körül társaságot alapít Vieri de’Medicivel a magyarországi rézkereskedelemlre. *Teke Zsuzsa*: Firenzei üzletemberek Magyarországon 1373–1403. Történelmi Szemle 37(1995) 129–150., von. rész 141.; *Arany Krisztina*: Politikai és gazdasági kapcsolatok Firenze és Magyarország között az Anjouk és Zsigmond korában. Szakdolgozat, kézirat. Bp. 2001. 76. A Venturokra ld. még *Lederer E.*: i. m. 149–150., illetve *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája, 1301–1457. I–II. Bp. 1996. I. 168., 491., 497.; II. 256.

29 „... *capellam sub titulo et vocabulo corporis Christi de bonis a Deo sibi collatis, in domo sue habitacionis in Posonio perpetuis temporibus fundavit et ad eandem capellam aliqua sua bona mobilia et immobilia circa ipsam capellam permansura in perpetuum rei memoriam et anime sue et antecessorum suorum salutem testamentaliter ordinavit...*” AMB, nr. 600. (DF 241386). Kiadva CD X/8. 419–421. Ld. *Ortvay T.*: i. m. II/1. 32. A Krisztus Teste Konfraternitás oltárlámpája kapcsán, amelyet szintén Bonaventura de Saltóhoz és feleségéhez köt a művészettörténeti irodalom, többek között ld. *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437*. I–II. Szerk. Beke László–Marosi Ernő–Wehli Tünde. Bp. 1987. II. 408–410.; *Gotické umenie z bratislavských zbierok*. Katalóg a výstava. Bratislava, 1999. 107–109.; *Gotika*. Szerk. Dušan Buran. Bratislava, 2003. 806–807.

ról –, aki harmincados (1392), kamaraispán (1395), a zsidók bírása (1397),³⁰ pozsonyi alispán (1396–1397) és udvari familiáris (1401) volt. Zsigmond odaajándékozott neki egy, a pilisi apátságtól megvett pozsonyi tornyot, valamint a torony mögötti házakat a nem sokkal korábban a városhoz csatolt vödrici negyedben (1401–1402),³¹ 1390-ben pedig egy egész utcát vásárolt meg a várostól, hogy a vételárból a város törleszthesse adósságait.³² *Caspar filius Jakobi* – Caspar Ventur – szintén udvari familiáris (1407–1433) volt (1446-ban halt meg),³³ és mindkettőjüket beválasztották a városi tanácsba is. 1404-ben az apa tovább gyarapítja a kápolnát, amikor feleségével (Margarettel)³⁴ eladja a kápolna és a java-dalmas ház melletti házukat és az abból nyert összeget (90 vörösaranyat) a kápolnára fordítják. Ugyanakkor az oklevélben kikötik a vevő számára, hogy a jövőben csak úgy építhet, hogy a kápolna szabadon maradjon.³⁵ A kápolna támogatására 1411-ben János esztergomi érsek, az apostoli szék legátusa negyvennapos búcsút engedélyez mindazoknak, akik a rákövetkező tíz évben a mondott ünnepnapokon felkeresik a kápolnát – *causa devotionis, orationis aut peregrinationes* –, istentiszteleten vesznek részt, illetve a kápolna fenntartásához hozzájárulnak.³⁶ 1442-ben hasonló búcsúengedélyben részesült a kápolna.³⁷

A két tehetős patrónustól eltekintve a korai időszakban nincsenek adataink arról, kik voltak a testvérület tagjai. A 15. századi és 16. század eleji taglisták

30 „*Jacobus Ventura de Salto civis posoniensis et iudex judeorum*” egy 1397. júl. 7-i oklevélben. AMB, nr. 615. (DF 241389). Elképzelhető, hogy már az 1380-as években az volt, mert egy zsidókkal kapcsolatos ingatlanügyben (amire még visszatérünk) Jodok morva őrgórf szintén rábízta az ügy tisztázását. (Az oklevélben évet nem említenek, hátoldalán későbbi kézírással 1388 szerepel, valószínűleg valamikor 1385–1389 között kelt.) Ld. AMB, nr. 497. (DF 239218). Jakob Ventur többi tisztségére ld. *Teke Zs.*: i. m. 141. és *Engel P.*: i. m. II. 256.

31 Zsigmond adományaira és azok megerősítésére ld.: 1401. dec. 31. AMB, nr. 690. (DF 239236). Kiadva: CD X/4. 124–128.; 1402. szept. 20. AMB, nr. 705. (DF 239250). Kiadva: CD X/4. 118–119.; 1402. okt. 2. AMB, nr. 714. (DF 239259); 1402. okt. 6. AMB, nr. 709. (DF 239254). Kiadva: CD X/4. 116–117.

32 1390. okt. 31. „*Jacob vnnnd Hans der Ventur*” megveszik a várostól a Newgassen lévő házakat. AMB, nr. 542. (DF 239097). *Ortway T.*: i. m. II/1. 34.

33 Udvari tisztségeire nézve ld. *Engel P.*: i. m. II. 256. Saltói Bonaventura Gáspár pozsonyi polgárt Zsigmond az anyjával együtt 1407-ben familiárisai közé fogadja. CD X/4. 600–606. A pozsonyi káptalan által az özvegy anya részére átfirt oklevél: 1409. júl. 15. AMB, nr. 769. (DF 239302). Végrendeletét ld. PT, 57v (nr. 121.). Feleségei: Ursula † 1436. PT, fol. 23r (nr. 44.), Anna † 1469. PT, fol. 145r–v (nr. 504.). A család harmadik (esetleg negyedik) generációs tagjaként egyébként végrendeletében maga is gazdagította a testvérületet egy jó miseruhával, amit ünnepnapokon kellett elővenni: „*Von erst hat er geschafft sein guet messgwant [...] in der herren gozleichnambs pruederschaft in solicher beschaiden, daz es sol gehalten werden bey Sand Merten pharrchirichen, doch daz ein yeder zechmaister [...] daz sol zegwalt haben vnd zu hochzeitleichen tagen daz her fur geben den Gotz dinst darinn zuerbringen.*” PT, fol. 57v.

34 Végrendeletét ld. PT, fol. 49r (nr. 103.).

35 AMB, nr. 723. (DF 239263). Ld. még Zsigmondkori Oklevéltár. I–VIII. Szerk. Mályusz Elemér–Borsa Iván. (= ZsO) Bp. 1951–2003. II/1. 352–353.

36 1411. okt. 3. AMB, nr. 794. (DF 241435). Ld. ZsO III. 276.

37 1442. máj. 12. AMB, nr. 1822. (DF 239795).

azonban már lehetővé teszik, hogy közelebbről szemügyre vegyük a tagok társadalmi összetételét.³⁸ Ortway megfogalmazásában a város legelőkelőbb polgárai és tisztviselői képviseltetik magukat a testvérületben, a konfraternitás patrónusa pedig a városi tanács volt.³⁹ A listák szerint felsorolt tagok aránya állandóan változott: 1424-ben 29, 1433-ban 61, 1445-ben 28, 1476-ban 110, 1485-ban 89, 1504-ben 47, 1514-ben 41, míg 1528-ban 34 névvel találkozunk.⁴⁰ Kérdés, hogy ezek a taglisták milyen célokat szolgáltak és vajon a számbeli fluktuáció pontosan mit is jelez számunkra. Mi az oka annak, hogy 1476-ban olyan sokan lettek tagjai a testvérületnek, ráadásul ugyanebben az évben a nemesek száma szintén megnőtt, és a nők aránya is kiugróan magas volt? Vajon hatott-e, hogy az előző évben Mátyás a városban járt és ennek hatására többen beléptek? Ha igen, akkor ugyanez miért nem hatott például 1424-ben, amikor Zsigmond király járt Pozsonyban? Igazat kell-e adnunk Ortwaynak, aki szerint hiányosak a listák, mert 1424-ben még ott szerepeltek a pozsonyi kanonokok, míg a rákövetkező két listáról teljesen eltűntek az egyházi személyek (1. ábra). Nem állhat-e ez összefüggésben a káptalan szerepével az alapításnál, és ennek nyomait látjuk-e abban, hogy a 15. század elején még ott találjuk őket a tagok között? Kérdés lehet ugyanakkor az is, hogy azokban az években, amikor a társulaton belül a nemesek aránya erőteljesen a férfiak irányába tolódott el, vajon arról volt-e szó, hogy a jegyző a férfi tagok neve mellé nem tette oda, hogy *cum uxore* és ilyenkor csak az özvegyek jelentek meg (1. táblázat). Az alapító szabályzatban ugyanis azt olvashatjuk, hogy csak az kerülhetett a társulat halottaskönyvébe, aki feleségével együtt a társulatban halt meg.⁴¹

A taglistán előforduló személyek közel fele tanácstag (illetve valamikor életében városbíró és/vagy polgármester) volt. Ez az arány éppen azokban az években esik egy kissé vissza, amikor megnő a nemesek száma a tagok között (1. ábra).⁴²

38 Ld. Ortway T.: i. m. II/4. 409. Az általa idézett taglisták nem teljesek és nem is mindegyiket említi. E. Jankovičová–V. Jankovič: i. m. 252–253. szintén elemzi a taglistákat, e tanulmány időhatárai azonban tágabbak (ti. az összes taglistát vizsgálja egészen 1608-ig csupán néhány példát kiemelve), így inkább hosszú távú tendenciákat vázol fel.

39 Ortway T.: i. m. II/4. 409. Ld. még E. Jankovičová–V. Jankovič: i. m. 252–253.

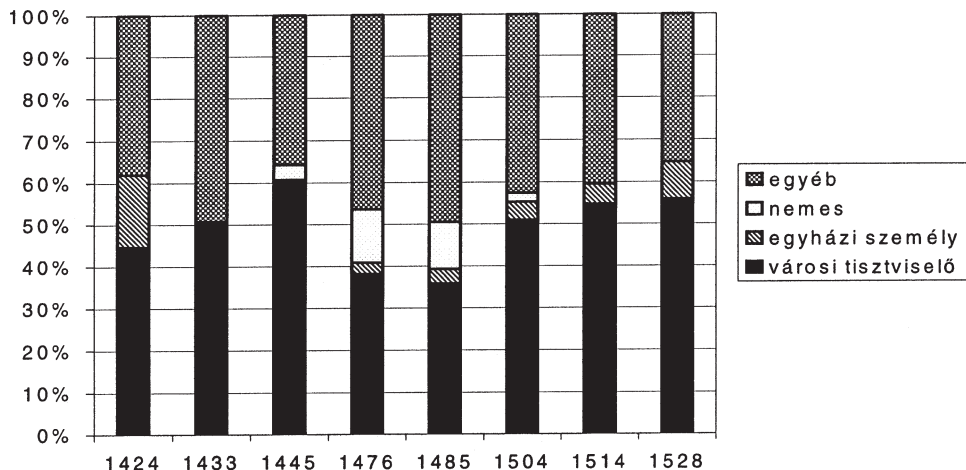
40 1424: KT Register, fol. 3v.; 1433: KT Register, fol. 14v–15v.; 1445: KT Register, fol. 18r.; 1476: KT Buch, fol. 5r.; 1485: KT Buch, fol. 8r.; 1504: KT Register, fol. 16v.; 1514: KT Register, fol. 17r–v.; 1528: KT Register, fol. 25v–26r.

41 „Auch ist das gesatz und gemacht von der pruderschafft, das man niemant in den totenprief der pruderschafft schreiben sol, sunder wer aus der pruderschafft sturbt mit seiner hausfrawn.” KT Register, fol. 2v.

42 Az arányszámokhoz annyit teszünk hozzá, hogy a tisztviselőkhöz hozzászámoltuk a feleségeket is. Az „egyéb” kategória ugyanakkor csupán arra utal, hogy nem egyháziakról, illetve nemesekről van szó. E személyek vagyoni helyzete és társadalmi állása még alaposabb vizsgálat tárgya lehet, itt csupán elkülönítettük őket azoktól, akik a városi vezetésbe is bekerültek.

1. ábra

A Krisztus Teste Testvérület fennmaradt taglistáinak összetétele

1. táblázat

A Krisztus Teste Testvérület fennmaradt taglistáinak nemek szerinti összetétele

Taglisták éve	1424	1433	1445	1476	1485	1504	1514	1528
Férfiak száma	20	48	24	94	46	31	33	32
Nők száma	9	13	4	16	43	16	9	2

Ezenfelül az 1433-as taglista és az 1434-es adókönyv összevetése nyomán Vendelín Jankovič arra a következtetésre jutott, hogy azok kivételével, akik valamilyen okból nem szerepeltek az adólistán (például mert hiteleztek a városnak), szinte mindenki, aki húsz forintot adózott, tagja volt a testvérületnek. A tagok közül a legtöbben kereskedelemmel foglalkoztak és/vagy szőlőbirtokosok voltak.⁴³ Ahhoz, hogy a társulat – a későbbi tagnyilvántartásokban felsorolt – tagjairól mélyreható társadalomtörténeti következtetéseket vonhassunk le, közelebbről meg kellene vizsgálnunk az egyes személyek foglalkozását, társadalmi státuszát, ám ez a jelen tanulmány keretein kívül esik. A testvérület élére kijelölt – eddig ismert (1. melléklet) – céhmesterek legtöbbször ugyanakkor elmondható, hogy amikor e tisztséget viselték, már benne voltak a városi belső tanácsban.⁴⁴

43 E. Jankovičová–V. Jankovič: i. m. 252–253. A többi évben adókönyvek híján ilyen típusú elemzésre nincs lehetőségünk.

44 A források alapján eddig megismert tizenöt céhmesterből nyolcra tudjuk, hogy biztosan tanács-tagok voltak és közülük négyen (Flins, Potenperger, Lachenperger, Korbler) városbírók és/vagy polgármesterek lettek, ám ez utóbbi tisztségek viselésük már másik személy állt vezetőként a céh élén. Ld. az 1. mellékletet, a tisztségviselési időszakokra vonatkozóan pedig *Ortvy T.*: i. m. III. ff.

A testvérület topográfiai helye a városban

A társulat várostopográfiai helyének vizsgálata, úgy véljük, az eddig elmondottakra több fényt vethet.

Javadalmasházak

A *Grundbuch*, illetve a *Satzbuch* szerint 1439-ben a testvérület több házat birto-kolt,⁴⁵ ebből négy a káptalani javadalmak házaként a városfalon belül helyezkedett el. Az első és a második kápláni javadalom háza – a források tanúsága szerint – egyaránt a Szent Márton-plébániatemplom tőszomszédságában volt. Az egyik a káptalani sarokház szomszédjaként,⁴⁶ a Szent Márton-templom egyik oldalán, a másik a káptalani sarokház „feletti” sarokházzal szemben,⁴⁷ vagyis a Szent Márton másik oldalán feküdt. A harmadik kápláni javadalmasházról valószínűsíthető, hogy az első közvetlen szomszédságában lehetett.⁴⁸ A Krisztus Teste Testvérület javadalmas házai tehát a Szent Márton-plébánia – illetve a káptalan – közvetlen közelében koncentráálódtak (*I. térkép*). Ami annál is figye-

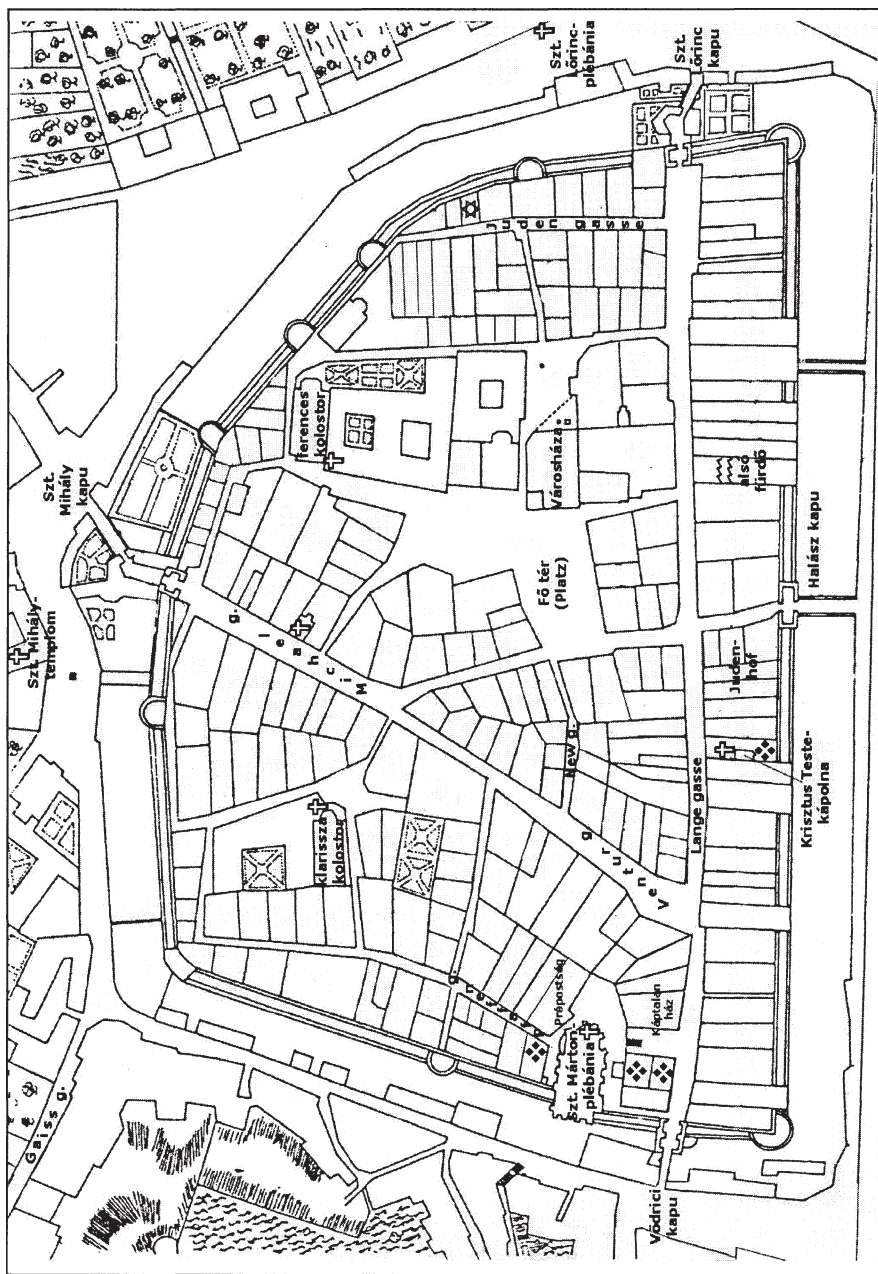
45 E. Jankovičová–V. Jankovič: i. m. 260. szerint összesen öt házat bírt ekkoriban a testvérület, amelyből két ház volt a *Lange gassen* (ma Panská), egy a *Pfaffen gassen* (ma Kapitulska), illetve másik kettő a városfalon kívül a *Gaiß gassen* (ma Kozia). Ezzel szemben – ahogyan a továbbiakban látni fogjuk – úgy tűnik, a belvárosban négy javadalmas ház volt.

46 KT Register, fol. 7r: „*Item ein haws gelegen zenest Jacobs des Radendorffer haws anderthalb zent des capitels ekkhaws ze Prespurg.*” (Az egyes javadalom leltáránál.) *Satzbuch*, fol. 129v: „*Item das haws der burger bruderschaft darinne itz wonhaft ist her Hanns Kitzmagen cappellan.*” (Kitzmagenről a KT Register [fol. 7r] alapján tudjuk, hogy az első kápláni javadalom javadalmasa volt). *Ortway T.*: i. m. II/4. 412. (NB. polgári testvérületként nem köti a Krisztus Teste Céhhez), illetve *Kováts F.*: Városi adózás i. m. 47.

47 KT Register, fol. 10r: „*Item ain haws an dem ekk do man get auf den freithof gegen dem ekkhaws uber des capitels.*” (A második javadalom leltáránál.) Feltehetően ugyanezen házra vonatkozik egy 1448-as városi számadáskönyvi bejegyzés: „*Item vnd hab geben in gotzleichnam zech von dem haws in der pfaffen gassen zu dinst vj schilling denar wiener.*” AMB, K13. (DF 277069), p. 63. Itt kell megemlíteni, hogy Ortway Tivadar nyomán a társulat temetőkápolnáját is említik (*Ortway T.*: i. m. II/1. 77.). Az Ortway által hivatkozott forráshely Margaretha Ferberin 1510-es végrendeleti adomány (PT, fol. 331r–v, nr. 718.), amelyet részlegesen idézve a benne említett építményt kriptakápolnának értelmezi. A teljes végrendeleti adomány azonban így szól: „*Item der gotzleichnams zech beneficij als zw dem hewslen an der stiegen in den freythoff darzue schaff 5 florin.*” Thomas Peck korábbi, 1493-as végrendeletében pedig ez áll: „*Item herr brobst hie zu der phrund auf Sand Merten freydhof gotzleichnam zech bin isch schuldig x gulden.*” AMB, nr. 3982. (DF 240761). Mindezek alapján úgy véljük, hogy nem egy temetőkápolnáról van szó, hanem a temetőlépcső melletti házban lakó kápláni javadalmasnak tett adományokról.

48 A harmadik javadalmas házról a KT Register nem árul el semmit. Ellenben a *Satzbuch*, fol. 126v–n az alábbi bejegyzés található: „*Item ain hawss der burger bruderschaft*”, mely ház a bejegyzések sorrendjéből következően a Vödrici kapu utáni második ház lehetett. Ugyanennél a teleknél a *Grundbuch*, fol. 90r–n az olvashatjuk: „*Item das haws der pruderschaft zu der pfründ gotzleichnams zech pfruntner her Oswald.*” Róla pedig a KT Registerből (fol. 11v) tudjuk, hogy a harmadik javadalom káplánja volt.

1. térkép Pozsony belvárosának utcái és telekbeosztása a 15. század végén*

Jelmagyarázat: ✚ = templom, kápolna; ✦ = javadalmas ház; ☆ = zsinagóga

* A térkép alapjául szolgáló telekrekonstrukciót ld. *Vendelin, Jankovič*: Zásady a postup rekonstrukcie miestopisu historického jadra Bratislavy v stredoveku. Bratislava, 1971. (Monumentorum Tutela, 7.) 42.

lemre méltóbb, mert többször előfordult, hogy az egyes kápláni javadalmakat a káptalan tagjai bírták: például 1425 után a második kápláni javadalom Hans Aspner kanonoké volt, míg a 15. század végén (1498 és 1516 között biztosan) az első kápláni javadalmat Caspar Geyr pozsonyi káptalani tag bírta.⁴⁹

A testvérület – az egyik első jelentős polgári patrónus, a Ventur család kapcsán már korábban is említett – külön álló kápolnája szintén a város frekventált részén, a *Lange gassen* állt,⁵⁰ és külön javadalmassal bírt.⁵¹ E kápolna 14. századi előtörténete szintén rejt némi érdekességet.⁵² A középkori kápolnából napjainkban csak egyetlen kapuzat maradt, amelyen elmosódott, de még kivehető héber felirattöredék és felette legalább két ráfestés nyomai láthatók.⁵³

1568-ban a városi számadáskönyv említi, hogy a Krisztus Teste-kápolna homlokfalát a városi tanács festménnyel díszítette: méghozzá a veszprémi püspök régi címerének helyére Krisztus testét festette.⁵⁴ Az alattuk előbukkanó, két sorban olvasható fekete festéknymok kétféle betűtípussal futó héber felirattöredéket takarnak.⁵⁵ A lehetséges magyarázat keresésekor két oklevél nyomán in-

49 Az egyes kápláni javadalom rekonstruált javadalmasai: 1427-ig Laurencz Newmaister, 1427 és 1445 között Hans Kitzmagen, 1445 Jorg Pirhenhorst, 1475 Hans Teinpeck, az 1480-as évek eleje Georg Staindl, 1498 és 1516 között Caspar Geyr. A második kápláni javadalomé: 1425-ig Hans Slosser, őt követően Hans Aspner, 1446: Michel Halfel, 1472/1474: Hans Pulka, az 1500-as évek elején pedig Bernard Römer. A harmadik kápláni javadalomé: 1426 körül Simon, 1439 körül Oswald, 1445 után Wolfgang, 1446 után Michel Tulner, 1475 előtt Niklas von Zemph, 1475 és 1483 között Alex Öder. A forrásokra ld. a 2. mellékletet. A kápláni javadalmasokra nézve általában *Mályusz Elemér*: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp. 1971. 140–158.

50 1439. Grundbuch, fol. 125v (in der stat die anderen tail): „*Item gotzleichnams capellen frey ausgenommen was die stat gab darauf flecht.*” A kápolna akkori javadalmasa, Konrád a *Gais gassen* (ma Kozia) is birtokolt egy házat, ld. *Satzbuch*, fol. 12r: „*Item domus domini Conradi capellani corporis Christi dient xl denar ij hunen derselben capellen.*”

51 A kápolna – a forrásokból eddig megismert – javadalmai: 1396 Stephan Schweinbart, talán még az 1404-ben Stephanként említett személy is ugyanő. 1423 és 1439 között egy bizonyos Konrád, az 1440-es évek közepéről pedig Niklas (1443) személye ismert. 1454 és 1474 között Paul Grad, majd 1474 után Thomas de Polon, 1510-ben pedig Egidius Hoerl bírta a kápolna javadalmát. A forrásokra ld. a 2. mellékletet.

52 Ezúton szeretnénk köszönetet mondani Szakács Béla Zsolt művészettörténésznek és Schmelovszky Ágoston hebraistának az alábbi kérdés megoldásához nyújtott segítségéért.

53 A felső rétegből egy virágornamentika, egy alatta lévő rétegből vastag ráfestett vörös szegély mintája vehető ki. A kapuzat fényképét itt nem állt módunkban közölni, ld. majd a megjelenő konferenciakötetben.

54 *Ortway T.*: i. m. II/1. 356. AMB, K135. p. 237.: „*Chamrer zalt Jheremiae Thiergarten am beneficij hauss corporis Christi als man des alten pischolffs von Wesprim wappen abgeloscht figuram corporis Christi darauff vnd an die stelle zu maln vj schilling.*”

55 A felső sor szava nagy valószínűséggel (zájín, kháf, váv, rés) זָכָחֹר = záchor (emlékezz), az alsó sorban pedig (káf, vét, váv, dálet) דוּבֹכָ = kávod (dicsőség) és (alef) אֵ, feltehetően az adonáj alefje vehetőek ki. Így az alsó sor összeolvasva Isten dicsősége, illetve feltehetően annak valamely ragozott alakja. Mivel a külső, csúcsíves bélétréteg kitakarja a szöveg egy részét – nem tudjuk, mennyit –, ennél többet biztonsággal jelenleg nem állíthatunk. Lévéen ez a szóösszetétel gyakori az Ószövetségben, így bibliai szöveghely sem rendelhető a felirathoz.

dulhatunk el, a középkori zsidótelepek helyének változását is figyelembe véve.⁵⁶ 1335-ből ránk maradt egy XII. Benedek pápa által Csanád esztergomi érseknek írt dokumentum. Ebből kiderül, hogy a pilisi apát olyan váddal lépett a Szent-szék elé, hogy a pozsonyi zsidók *maligno spiritu* – mondja a szöveg – az istentisztelet megakadályozása végett kápolnájuk – ti. a pilisi apátság kápolnája – mellett egy új zsinagógát építettek – *novo synagogam construxerunt iuxta dictum oratorium sue capellam* –, ahol olyan lármát csapnak, hogy a zsolozsmázást és elmélkedést lehetetlenné teszik, ezért a pápa elrendelte az érseknek, hogy vizsgálja ki az ügyet.⁵⁷ Egy későbbi, 1374-es ingatlan utáni járadékvásárlással kapcsolatos dokumentumból megtudhatjuk, hogy a pilisi apát korábban az említett ingatlan melletti házban lakott.⁵⁸ Kováts Ferenc kutatásai nyomán a *Lange gasse* érintett szakaszát rekonstruálva elképzelhető, hogy ez a későbbi Krisztus Teste-kápolna melletti második – vagy akár a szomszédos – ház volt.⁵⁹ Friss Ármin hivatkozik ugyanakkor egy 1361-es oklevélre, amelyet már ő is csak a városi levéltár tárgy-

56 A középkori pozsonyi „zsidótelepek” ugyanis a 14. illetve a 15. században nem ugyanazon a helyen voltak. Kováts Ferenc kutatásai kimutatták, hogy az 1360-as kiüzetésükig a pozsonyi zsidók valószínűleg a *Lange gasse* Halász kaputól a Vödrici kapu felé eső részén, a későbbi *Judenhof*-ban és környékén éltek. A visszaköltözés után megpróbálták visszavásárolni régi lakóhelyeiket (ld. pl. 1368-ban a *Judenhof*-ban), ám míg 1415-ben a *Judenhof* ki van véve a keresztények adóösszeírásából, addig 1434-ben már az „udvar” összes ingatlana keresztény lakók kezén van. A visszaköltözés után ugyanakkor a Halász kapu másik oldalán, a Szt. Lőrinc kapu felé találunk zsidó ingatlanokat (pl. 1395-ben Trostlein zsidó háza) és 1416-ban már a zsinagógát is itt említik az alsó fűrdőn túli harmadik ingatlanon. 1415 és 1425 között azonban már a későbbi *Juden gassen*, a Szt. Lőrinc kaputól északra a városfal mentén vásároltak ingatlanokat és az 1439-es telekkönyvben már egyértelműen ez a „zsidónegyed”. Az itteni zsinagóga már az 1434-es adóösszeírásban is szerepel. Ld. minderre *Kováts Ferenc* bevezetőjét In: Magyar–zsidó oklevéltár/Monumenta Hungariae Judaica. IV. kötet: 1371–1564. Bp. 1938. (= MHJ IV.) ff.; valamint az *I. térképet*.

57 1335. nov. 13. In: *Augustino Theiner*: Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. I–II. Romae, 1859–1860. I. 608.; *Békefi Remig*: A zirczi, pilisi, pásztói és szent-gothárdi ciszterci apátságok története. I. kötet: A pilisi apátság története, 1184–1541. Pécs, 1891. 334. Hiv. *Ortvay T.*: i. m. II/1. 54. A történet kapcsán Kováts Ferenc felvetette, hogy a zsidók talán már ekkoriban átköltöztették a zsinagógájukat a Halász kapu túlsó oldalára és ennek oka, hogy a visszaköltözés után oda is visszatelepülnek. MHJ IV., LXVII–L.

58 „*Ich Nykusch weylent hern Jacobs dez richter sun ze Prespurch [...] hat recht vnd redleichen verchauft [...] geltz ewiges purchrechz die do ligent auf dem juden hof der do leit in der stat ze Prespurch zenest Vreichs dez chürsner haws vnd anderthalben zenest Vreichs dez swertfürchen haws daz do weylent vnd ee gewesen ist dez abtz vom Pleys...*” 1374. máj. 12. AMB, nr. 323. (DF 238908). A *Judenhof* mellett meghatározott ház utáni járadékot egyébként Jans Poll vásárolta meg. Ld. erre *Lederer E.*: i. m. 139.

59 Az ingatlanbeosztás az 1439-es telekkönyv alapján történt, így egy jó évszázaddal korábban a telkek osztása valószínűleg nem volt teljesen azonos. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy a pilisi apátsághoz két belvárosi ház is tartozott (a többi ingatlan mellett, amely a későbbi vödrici negyedben akkoriban apátsági tulajdon volt). Arra vonatkozóan, hogy a kápolna és a pilisi rendház igen közel volt egymáshoz, maga Kováts azt veti fel, hogy a Bonaventura család által létesített kápolna talán azonos volt a pilisi apátság egykori rendházának egyik részével, és így a ház több telken emelkedett volna. MHJ IV., XLVIII. 36. j.

mutatójából ismert (az oklevél ugyanis az ő korára elveszett). Eszerint a zsidók kiűzetése (1360) után a királyi kincstárra szállt pozsonyi zsinagógát Nagy Lajos orvosának, Ferenc mesternek ajándékozta.⁶⁰ Amennyiben ugyanazon ingatlanról van szó, ezt követően legközelebb Bonaventura de Salto említett kápolnaalapításakor (1396) bukkan fel újból. Mivel a Ventur család szoros kapcsolatban állt nemcsak a várossal, hanem az uralkodóval is, legalábbis felvethető, hogy az adott ingatlan valamilyen úton-módon a család kezébe került. Az említett felirattöredék nyomán az feltételezhető, hogy a későbbi kápolnát is magába foglaló ingatlan az 1360-as kiűzetés előtt zsidó tulajdonban volt, és az előzőekben leírtak nyomán nem kizárt, hogy esetleg az akkori zsidó közösség imaháza volt. Ez egyébként nem lenne önmagában álló jelenség, hiszen Regensburgban látunk példát az egykori zsinagóga keresztény kápolnává alakítására és elképzelhető, hogy Budán – a Zsigmond-kápolna esetében – is sor került ugyanerre.⁶¹

Oltárok

A testvérület legfontosabb – és legkorábban alapított – oltára a Szent Márton-plébániatemplombeli Krisztus Teste-oltár. Jans Poll végrendeleti rendelkezését felidézve a korai időszakban valószínűleg kápolna lehetett, vagy legalábbis eleinte annak szánták, bár a későbbiekben mindig oltárként hallunk róla.⁶² Kitüntetett szerepére az is rávilágít, hogy az oltárjavadalmat alapvetően a káptalan tagjai bírták: Lőcsei Tamás (1440–1467 között), Hespel Mihály (az 1470-es évek elején), Márton (az 1490-es években), illetve Engersdorfer Ágoston (a 16. század elején).⁶³ Ugyanakkor a város egyik legrégebben,⁶⁴ a Szent Márton-templomban alapított magánoltárának, a Boldogságos Szűznek, anyjának Annának,

60 *Friss Ármin* a MHJ I. kötetének (Bp. 1903) bevezetőjében (LXXIV.) a lad. 23., nr. 26. jelzetű oklevélre hivatkozik, amely egykor a pozsonyi városi levéltárban volt. Ugyanakkor egy 1388-as dokumentumban egy *Thoman apotheker* érintett, akinek Jodok morva őrgróf egy pozsonyi házat szándékozik adni, mely tudomása szerint egy bizonyos Merchel zsidóé volt, ám úgy tűnt, hogy Neckel bécsi zsidónak is valamiféle joga van felette, ezért az őrgróf megbízta Jacob Venturt – talán mint zsidóbíró (bár ilyen adatunk csak 1397-ből van róla) –, hogy derítse ki, mi a helyzet a mondott házzal. 1388. febr. 5. AMB, nr. 497. (DF 239218).

61 Analógiákkal együtt erre vonatkozóan ld. *Végh András*: Beiträge zur Geschichte des neueren Kollegiat-Stiftes zu Unserer Lieben Frau oder St. Sigismund von Buda (Ofen). Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 50(1998) 215–231.

62 A plébániatemplom építéstörténetével kapcsolatban ld. Magyarországi művészet 1300–1470 körül. I–II. Szerk. Marosi Ernő. Bp. 1987. I. 519.

63 Személyükre ld. *Köblös József*: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. Bp. 1994. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 12.) 279. Velük és az oltár többi ismert javadalmásával kapcsolatban (pl. Georg Sesler 1475-ig, majd őt követően Hans Teinpeck) és a forrásokra ld. a 2. mellékletet.

64 A Krisztus Teste Testvérület regiszteréből (1501-ből) tudjuk, hogy Albert Hambot alapítása (KT Buch, fol. 13v). E pozsonyi bankár személyére ld. *Lederer E.*: i. m. 129–134. Az oltáralapítás (amire az 1320-as évek legelején kerülhetett sor) körülményei ez idáig nem ismertek. A Hambot

Szent István és Oswald királyoknak, valamint Erazmus vértanúnak szentelt oltár kegyúri joga 1447-re szintén a testvérület kezébe került.⁶⁵ Ennek az oltárnak az igazgatói között szintén a káptalan jeles képviselőit találjuk: 1486-os halála előtt például Schomberg György kanonok, az 1510-es években Sánkfalvi Zele Miklós kanonok, majd feltehetően őt követően Schmitzel János szintén a pozsonyi káptalan tagja bírták a javadalmat.⁶⁶ A káptalan egyébként is fontos szerepet játszott a testvérület életében, hiszen a szabályzat szerint csak olyan káplánt vettek fel, aki a pozsonyi káptalan előtt előzetes fogadalmat tett, hogy megtartja a társulati szabályokat. Amennyiben megszegte azt, a társulati tagokkal egyetemben a káptalan fosztotta meg hivatalától.⁶⁷

A Krisztus Teste Testvérület két kiemelkedő tagja – Anna Treletschin patricius özvegyasszony 1441-ben pénzzel és viasszal,⁶⁸ illetve Stefan List egykori polgármester 1457-ben egy zsolozsmáskönyvvel⁶⁹ – ugyanakkor végrendeletében a Szent Lőrinc-plébániatemplomának Krisztus Teste-oltáráról gondoskodott. A Szent Lőrinc-templom egy későbbi leltárából bizonyosodhatunk meg arról, hogy ez az oltár is a testvérülethez tartozott: az egyik aranykereszttel díszített miseruháról megemlítik ugyanis, hogy az a Krisztus Teste Céh ottani

oltáralapítását megerősítő 1360-as oklevél a titulust nem említi Ld. AMB, nr. 166. (DF 241336). Ugyanakkor a Hambot által a Szent Márton-templomban még életében alapított kápolna (vagy cinterem) ügyében fiai 1324-ben fellépnek. „...*predictus Hambotho pater ipsorum adhuc vivens fecerat pro capella seu carnario in cimeterio ecclesie nostre construenda vnam vineam scilicet vnum laneum integrum in terris arabilibus, et reddituum septem librarum dedissent et assignassent ipsi capelle pleno iure...*” 1324. aug. 9. (DF 228084). Kiadva CD VIII/2. 575–576. Ld. *Ortway T.*: i. m. II/1. 76.

65 KT Buch, fol. 13v.: „*Altaris Beate Virginis et Anne matris eius ac Sanctorum Steffani et Oswaldi regnum necnon Sancti Erasmi martiris cuius altaris primus fundator fuit dominus Albertus Hamboch nunc vero collaco sew jus patronatus eiusdem altaris sew beneficij spectat ad dominos cives civitatis Posoniensis existentes de czecha sacratissimi corporis Christi quod quidam beneficium omnibus beneficiis aliis est antiquius ceterisque prius fundatum.*” Ld. még *Ortway T.*: i. m. II/4. 362. Az 1439-es telekkönyvi bejegyzés szerint az akkori patrónus Katherina Pokfussin – a testvérület tagja volt –, aki azonban még ugyanabban az évben végrendekezett (PT, fol. 32r–v, nr. 71.). 1446-ban *domina Elizabeth vocata conthoralis providj Venceslai Balneatoris olym vero relicta condam Stephani filij Jacobj Cristan de Vedricia* átruházza a testvérületre a kegyúri jogot. 1446. jún. 2. AMB, nr. 2105. (DF 239883). Ld. még *Ortway T.*: i. m. II/4. 411.

66 Személyükre ld. *Köblös J.* i. m. 279–280. Velük és az oltár többi ismert javadalmásával kapcsolatban, valamint a forrásokra ld. a 2. mellékletet.

67 KT Register, fol. 3r: „*Ez sullen auch die pruder chainen chapplan aufnemen, er verpind sich dann ee mit seinem gütleichenn willen, daz er veriech uor dem capitel zu Presspur, daz er alles daz stet well haben daz uor verschriben stet vnd den prudern undertanig well sein in allen tzimleichen sachen [...] vnd die nicht stat hield, so sullen die pruder die sach für den probst vnd für daz capitel pringen, so sol der probst vnd daz capitel mitsambt den prudern den chapplan absetzen...*”

68 PT, fol. 36v (nr. 82.): „*Item so schaff ich zu gotzleichnams phrundt zu Sand Laurenczen funfzig guldein, dauon man dienn sol dem chapplan v guldein. [...] Item so schaff ich vierhalb viertail vnslit [...] anderthalb virlt in gotz leichnams phrundt zu Sand Laurenczen.*”

69 PT, fol. 97r–98r (nr. 191.): „*Item ich schaff ein tagzeit puech zu der phrunt gotzleichnam, so Sand Laurenczen dy verwest her Peter.*”

javadalmasáé volt.⁷⁰ A javadalmasház a Szent Lőrinc kapu mellett lehetett,⁷¹ ám a javadalmások közül csak keveset ismerünk.⁷² Egy 1480-as oklevél tanúsága szerint – legalábbis a 15. század végén – már a Szent Lőrinc-plébániatemplom másik, Keresztelő Szent Jánosnak szentelt oltára is a Krisztus Teste Céh gondozásában állt. Az említett oklevélben a testvérület ugyanis beszámol a városi tanácsnak az oltár új igazgatójának kinevezéséről.⁷³

Annak egyelőre nem találtuk nyomát, hogy a másik külvárosi plébániatemplomban, a Szent Mihályban valamilyen javadalommal rendelkezett volna a testvérület, ugyanakkor a 16. század eleji céhszámadások arról tanúskodnak, hogy mindkét belvárosi kolostor vallási életében jelen volt. A ferenceseknél imapénzt fizetett,⁷⁴ míg a klarisszáknál céhlámpása volt.⁷⁵

A testvérület tevékenysége

Miri Rubin a Krisztus Teste Testvérületek tevékenysége kapcsán általában az alábbiakat írja: „számos jellemvonásukban megegyeztek a többi vallási társulattal. Ugyanúgy gondoskodtak a temetési szertartásokról, támogatást nyújtottak a tagoknak és hozzátartozóiknak, ünnepeket és vacsorákat rendeztek, néhány társulat még jogi segítséget is biztosított tagjainak, tehát alapvetően a hivatalos plébániai liturgián kívüli vallási szertartások kereteit teremtették meg. Volt olyan társulat, amely ispotályokat, szegényházakat is fenntartott, a tagok betegeket látogattak, néhányhoz pedig iskola tartozott. Ez azonban mindig együtt létezett az eucharisztia iránti kitüntetett figyelemmel és ehhez kapcsolódóan a szentség előtti állandó világítás biztosításával. Ugyanakkor a jótékonyág és az eucharisztikus gyakorlat gyakran összefonódott, és ez mozdította elő, hogy meg-

70 Egy 1538-as *Inventarj der ornat vnd messgwande so Beatj S. Lorenczen pfarkirchen gewesen* ötödik tétele így szól: „*Item den beneficiaten in gotsleichnams zech ain messgwande von ain rosin rock gulden stukh mit ain gulden kreuz, herr Thoman.*” KT Buch, fol. 67r.

71 Anna Treletschin 1441-es végrendeletében (PT, fol. 36v, nr. 82.) egy istállóat hagyott arra a célra, hogy javadalmasházzá átalakítsák. „*Item so schaff ich mein stadell gelegen bey Sannd Laurenczen tör zu ainem phrundt haus der phrundt gotzleichnambs mess in Sand Laurenczen chürichen.*”

72 1503 és 1510 között Wolfgang Schaffer javadalmast ismerjük név szerint. A forrásokra ld. a 2. mellékletet.

73 1480. dec. 28. AMB, nr. 3788. (DF 240640). Wolfgang Chreusbodert nevezik ki *super rectoratu altaris Sancti Johannis Wapptiste in ecclesia Sancti Laurency extra muros civitatis Poseniensis*. Az oltárjavadalmásokra ld. a 2. mellékletet.

74 „*Item pit gelt in das minich kloster zw der quottemer [...] xiiij denar.*” Számadás 1515/1516, p. 22. *Ortvay T.*: i. m. II/4. 507. ugyanakkor azt említi, hogy a ferenceseknél működő Szent Sebestyénről nevezett társulaté volt az Oltáriszentségről való ájtatosság a kolostorban, amelyet a testvérek minden csütörtökön a folyosók körül a szentséggel végeztek. Elképzelhető, hogy ezzel áll összefüggésben a befizetett imapénz.

75 „*Item mer geben vonn iiij lb. wagss zw kertzen zw machen auff den zechliecht den junckhfrawenn in das kloster xvj denar.*” Számadás 1515/1516, p. 21.

szervezzék a *viaticum* eljuttatását a betegekhez és haldoklókhoz.⁷⁶ A korábbi irodalomban ugyanakkor a pozsonyi testvérület tevékenysége kapcsán – kizárólag a már idézett szabályzati helyekre hivatkozva – csupán arra helyeződik a hangsúly, hogy a tagok az oltáriszentség dicsőségére minden csütörtökön nagymisén vettek részt, valamint arra, hogyan gondoskodtak az elhunyt tagtársakról.⁷⁷ A következőkben megpróbáljuk ezt a képet kiszélesíteni.

A Krisztus Teste tiszteletére minden csütörtökön elénekelt nagymise például templomon belüli processzióval párosult, melynek során az Úr testét körülhordozták a templomban és közben a hívek térdepelve három *Pater noster*t, a teljes *Ave Mariat* és a *Credot* mondták.⁷⁸ Ugyanakkor a testvérület számadásából kitűnik, hogy a húsvéti liturgiának is aktív részese volt: fizette a ministránst, aki az Úr sírját nagypénteken őrizte,⁷⁹ valamint a diákokat, akik hasonlóképpen a sírnál voltak, és az aznap reggeli zoltárokat felolvasták.⁸⁰ Az adventi időszakban pedig ugyanazon ministránst a gyertyák meggyújtásáért fizették.⁸¹ Láthatjuk, hogy a társulat nemcsak a saját maga által alapított szentmisék tevékeny résztvevője volt, hanem a liturgikus év kiemelkedő ünnepeinek megtartásából is kivette a részét.

Ami a társulati ünnepeket és az étkezéseket illeti, úgy tűnik, hogy Pozsonyban ezek elsősorban az Úrnaphoz, illetve annak nyolcadához kapcsolód-

76 M. Rubin: i. m. 234–235.

77 A magyarországi testvérületek kapcsán ld. *Pásztor L.*: i. m. 24. arról, hogy a testvérületek gondoskodtak róla, hogy a tagok közül senki ne haljon meg a szentség vétele nélkül, és a pap illő kísérettel vigye azt a betegekhez. A város szegényeit és az idegeneket is a társulat temette el. Am ezek kapcsán nála, és a rá hivatkozó irodalomban, már csak a nagyszombeni társulat szabályzata az irányadó. *Gustav Seiwert*: Die Bruderschaft des heiligen leichnams in Hermannstadt. Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde X/3(1872) 314–360.

78 „... in eadem ecclesia [Pozsoniensis] ex antiqua et laudabili deuotorum Christi fidelium ordinatione et fundacione singulis ferijs quintis vna missa ad honorem et gloriam sacratissimi corporis Christi cantaretur et ante inicium eiusdem misse quedam pulcra deuotaque processio ipso corpore diuino in eadem ecclesia perageratur [...] Christi fidelibus vere penitentibus contritis et confessis qui in ipsis singulis ferijs quintis dicte processioni interfuerint missamque prefatam sacratissimi corporis Christi vsque ad finem deuote audiuerint et infra eandem tria pater noster et totidem aue Maria ac vnum symbolum credo in Deum etc. flexis genibus orauerint necnon ad conseruacionem eiusdem misse manus porrexerint adiutrices tociens quociens id fecerint centum et quadraginta dies de minuctis eis penitenciijs misericorditer in domino relaxamus presentibus vero perpetuis futuris temporibus...” A Krisztus Teste tiszteletére énekelt nagymisén részt vevőket búcsúkegyelemben részesítő oklevélben. 1510. nov. 25. AMB, nr. 4413. (DF 241059).

79 „Item dem Jorg vmsager [ministráns] seinenn sold von dem grab zw huetten vnd im für essenn vnd trinckhen ij schilling xij denar.” Számadás 1512, p. 7. „Item dem Jorg vmsager zw dem grab seinen lann xviiij denar...” Számadás 1515/1516, p. 23.

80 „Item von erstenn denn studentten ann dem kharfrewtag zw dem phsalter lesenn für das fruestuckh für essenn vnd trinckhen ij schilling denar.” Számadás 1512, p. 7. „Item denn studentten zw dem grab an dem kharfrewtag für essen vnd trinckhen in gebem ij schilling denar.” Számadás 1515/1516, p. 23.

81 „Item in dem aduent von den kertzen auff zw zündten dem vmsager xviiij denar.” Számadás 1515/1516, p. 29.

tak, legalábbis ennek nyomai maradtak ránk. A társulat 1512-es számadásában ezt olvashatjuk: „Úrnapján a tanácsházabeli uraknak reggelire, minden szükségletre, tyúkhúsrá, káposztára, fűszerre, borra, kenyérré, kalácsra, nekik és az embereknek, valamint a hordozóknak,⁸² a diákoknak az iskolában és a ministránsnak szintén reggelire, kalácsért, borért, kenyérért, húsért és káposztáért együttesen kiadtam három font hét schilling huszonhárom dénárt.”⁸³ A „menü” kevésbé részletes tárgyalását olvashatjuk az 1515-ös céhszámadásban is,⁸⁴ és az ünnep nyolcadának megülése kapcsán ugyanilyen jellegű tételeket találunk mind a két évben. Hasonló bejegyzéseket olvashatunk a városi számadáskönyvekben, amennyiben az adott évben egyáltalán utalnak az úrnapi kiadásokra, bár ez esetben a városkapuknál – és néha a városházánál említett – szolgálatot teljesítő katonák (esetleg valamely céh legényei, máskor *statlewt*) étkezésére kifizetett összegek a gyakoribbak.⁸⁵ Ez már nyilván az úrnapi körmenet⁸⁶ során a városi rend védelméhez kapcsolódik. A közösen elfogyasztott reggeli után a társulat tagjai valószínűleg együtt vettek részt a liturgián és a körmeneten, melyek bizonyos költségei részben saját kiadásaikként jelentek meg.

Az 1420-as évekbeli társulati könyvben olvasható bejegyzés szerint a testvérek együttesen elhatározták, hogy a céhmesternek minden évben Úrnapjára meg kell újítania a gyertyákat és két fogadalmi gyertyát is csináltatnia kell. Mindehhez a testvéreknek négy dénárral kellett hozzájárulniuk. Ugyanakkor azt is

82 Valószínűleg a körmeneten az oltáriszentség felett vitt baldachin hordozóiról van szó. Ld. a következőkben.

83 „Item zw gotsleichnambs tag ist denn herrenn auff das rathauss zw dem fruestuckh auff gangen alle notturfft vmb huener fleisch krautt gewültz wein vnd pratt vnd kreuczel iren vnd denn lewtten vnd den trageren vnd denn schueleren in dy schuel vnd dem messner auch zw dem fruestuckh vnd vmb krauczel auch vmb wein pratt fleisch krautt vnd den tragerenn etc. ist alles gestandenn iij libra vij schilling xxij denar.” Számadás 1512, p. 10.

84 „Item in gotsleichnambs tag ist denn herrenn auff dem rathauss zw dem fruestuckh auff gangen allenthalbem den lewtten vnd den trageren vmb kreuczel essen vnd trinckhen alle notturfft ist gestanden etc. iij libra x denar.” Számadás 1515/1516, p. 26.

85 A teljesség igénye nélkül, ilyen bejegyzésekkel találkozhatunk az alábbi számadáskönyvekben. 1475-ben: „Item so hab ich geben am gotzleichnambs tag den soldneren vnder die tür vmb wein xxvij denar.” / „Item vmb semel an gotzleichnambs tag den soldneren under sand michels tor xxiiij denar.” AMB, K39. (DF 277095), p. 102. és p. 104., 1494-ben AMB, K53. (DF 277109), p. 336. (Ez esetben legényeket – *geselln* – említ.) 1499-ben AMB, K56. (DF 277112), p. 326. (Ez esetben *statlewt*.) 1505-ben: „Item an gotleichnambs tag ist auff gangen auff dem rathauss denn herrenn vnd den soldneren auff das fruestuck allenthalbem vmb prat iij schilling viij vmb wein lv denar vmb fleisch kraut milichrawm alle notturfft iij schilling xv denar facit alles...” AMB, K60. (DF 277116), p. 212., 1508-ban AMB, K63. (DF 277119), p. 260., 1511-ben AMB, K66. (DF 277122), fol. 133r, 1519-ben AMB, K72. (DF 277128), p. 102., 1525-ben AMB, K76. (DF 277132), p. 68.

86 Általában az úrnapi körmenetek menetével kapcsolatban ld. pl. *M. Rubin*: i. m. 243–271.; *Andrea Löther*: *Prozessionen in spätmittelalterlichen Städten. Politische Partizipation, obrigkeitliche Inszenierung, städtische Einheit*. Köln, 1999. (Norm und Struktur. Studien zum sozialen Wandel in Mittelalter und Früher Neuzeit, 12.), elsősorban a nürnbergi körmenet összehasonlító elemzését, 50–172. A budai úrnapi körmenettel kapcsolatban ld. *Pásztor L.*: i. m. 26–27. *Bálint Sándor*: *Karácsony, húsvét, pünkösöd*. Bp. 1989. 348–350.

elhatározták, hogy a „baldachin”-t (virág)koszorúval fel kell díszíteni, és ki kell jelölni azokat a testvéreket, akik azt, illetve a gyertyákat viszik.⁸⁷ A későbbi céhszámadásból megtudjuk, hogy nemcsak az oltáriszentség felett vitt baldachin hordozóit fizették a céhperselyből, hanem – ahogyan például 1515-ből értesülünk róla – annak javítását, illetve újralfestését is.⁸⁸ Am a városi számadások tanúsága szerint, a polgármester utasítására közpénzeket is költöttek hasonló célokra: 1440-ben például így vettek vásznat a *processio* feltehetően ezen kellékének szegélyezésére,⁸⁹ és a hordozók fejfedőjének költségét is a város állta.⁹⁰ Megjegyzendő, hogy az adott évben Stephan List volt az említett polgármester,⁹¹ aki az 1433-as listán már ott szerepel a tagok között, így valószínűleg nem véletlen az sem, hogy ugyanebben az évben közpénzen viaszadományban is részesült általa a testvérület.⁹²

Az úrnapi körmenet egyéb – a városhoz kapcsolódó, illetve sokszor a nagyobb pompát biztosító – költségei értelemszerűen alkalmanként a városi számadásokban követhetők nyomon:⁹³ az ünnep előkészületeként a főtér takarítása,⁹⁴ a Krisztus Teste szentség előtt vonuló trombitások fizetése,⁹⁵ a Szent Márton ha-

87 „Item auch haben die pruder gemainchleich gemacht, daz der tzechmaister alle jar vor gotsleichnams tag die chertzen vernewn sol vnd auch zwo wandlung chertzen machen sol vnd czu demselben gemacht sol yeder pruder ain gehilfen senden oder iij denar. Item haben wir auch gemacht daz der tzechmaister den himel auf gotsleichnams tag mit chranczlein tziren sol vnd dew pruder die sullen den himel tragen vnd die chertzen.” KT Register, fol. 5r. Ld. erre A. Löther: i. m. 126–130.

88 „Item mer ausgebem vmb riem zw dem hymel xvj denar...” Számadás 1515/1516, p. 23., illetve „Item ainem maler gebem bey dem Thaman Hodlen gewest vonn dem hymel zw pesserer zw lan iij schilling ij denar.” Számadás 1515/1516, p. 26.

89 „Item auch an dem tag [1440. máj. 21-én – öt nappal Úrnapja előtt] vmb ii ellen zwillich zu der arch zu parten als man mit gotzleichnam schol geen noch des purgermaister geschefft das man hor darauf geheft hat zu parten vmb xxij denar wiener.” AMB, K2. (DF 277058), p. 241. Ld. még Ortway T.: i. m. II/3. 207. 9. j. (NB. valójában másfél rőf vásznat vettek és nem kettőt, ahogyan Ortwaynál szerepel). Míg Ortway bárkát, addig *Bálint S.*: i. m. 350. frigszekerényt ad az *arch*-ra. *Bernd Neumann*: Geistliches Schauspiel im Zeugnis der Zeit. Zur Aufführung mittelalterlicher religiöser Dramen im deutschen Sprachgebiet. I–II. München, 1987. 2341. tétel (I. 605.) Ortway nyomán bárkaként esetlegesen egy úrnapi játékhoz köti. Felvethető azonban egy olyan interpretáció is, miszerint az *arch* – egyfajta diadalív jelentésben – szintén a már említett baldachinra utal. Annak díszítésére végrendeletileg rendeltek bársonyanyagot, illetve bizonyos városokban festett vásznat. Ld. erre *M. Rubin*: i. m. 253–254.

90 „Item vnd vmb i libra wachs zu den hewblein den dy dy archtragen zu gotzleichnam xxiiij denar wiener.” AMB, K2. (DF 277058), p. 242.

91 Ortway T.: i. m. III. 391.: 1438–1441 Stephan List (másodízben polgármester).

92 „Item auch an dem tag [1440. jún. 22.] hab ich geben noch des purgermaister geschefft in gotes leichnam czech j florin vnd vnd ain phunt wachs xxxij new denar facit j florin auri vnd xlvij denar.” AMB, K2. (DF 2177058), p. 258. Ld. Ortway T.: i. m. II/3. 205.

93 Közülük néhányat felsorol Ortway T.: i. m. II/3. 207–208.

94 „[1448. máj. 24. Úrnapja utáni pénteken] Item vmb v pint wein den tochterlein noch des purgermaister vnd des richter geschefft das di den platz gekart haben zu gotzleichnams tag per v denar facit xv denar wiener.” AMB, K13. (DF 277069), p. 72.

95 „Item vnd ich hab geben noch der herren geschefft den trometeren di vor gotzleichnam gegangen sind an gotzleichnam tag lx denar wiener.” AMB, K13. (DF 277069), p. 72.

rangját félreverő sekrestyés bére,⁹⁶ a fentebb már említett városkapukat őrző katonák élelmezése, illetve például 1486-ban a hatszáz főnyi királyi udvar jelenléte miatt a kapuknál őrt álló királyi emberek étkeztetése és az udvari nép szállítása is.⁹⁷ A legtöbb számadásban azonban csupán a katonák élelmére kiadott összegek jelennek meg úrnapi kiadásként.⁹⁸ A rendfenntartási intézkedések ellenére azonban a körmenet nem mindig zajlott teljesen zökkenőmentesen: az 1446. június 16-ra eső úrnapi *processio* alatt, a fürdőslegények és a munka végett Pozsonyban tartózkodó más népségek kifosztották a zsidókat a városban, erőszakkal betörték a zsinagógájukba és házaikba, és kirabolták őket. Néhányukat – köztük Szentgyörgyi gróf parasztjait is – börtönbe zárták. A levelet író polgármester (Ludweig Königsfelder)⁹⁹ elhatárolódott ettől a köztájtól.¹⁰⁰

A körmenet útvonalával kapcsolatban jelenleg csak analógiákra alapozott óvatossá feltevéseink lehetnek. A kiindulópont nyilvánvalóan – a város fő egyházaiként és a Krisztus Teste Testvérület „székhelyeként” – a Szent Márton-plébánia-templom lehetett, és a menet (többek között a később tárgyalandó úrnapi játékok helyszínéül) a város főterét is érintette. Az említett úrnapi zsidóellenes atrocitásra a Szent Lőrinc kaputól indulva, a városfal mentén húzódó *Juden gassen* került sor 1446-ban.¹⁰¹ Ugyanakkor az említett kapunál 1477-ben az ünnep előestéjén a város abból a célból fizetett egy embert, hogy a torony körül a másnapi *processio* előtt a ganajt eltakarítsa.¹⁰² Másrészt a Szent Mihály-toronynál álló katonákat bizonyos számadásokban külön is megemlégették,¹⁰³ míg

96 „Item vnd ich hab geben dem mesner zu Sand Mert noch des purgermaister gescheft das der gegen dem weter leut iij grossen facit xxvij denar wiener.” AMB, K13. (DF 277069), p. 72.

97 Az őrt álló katonákra vonatkozó szöveghelyeket ld. fentebb. Az 1486-os királyi udvari néppel kapcsolatban: AMB, K46. (DF 277102). „Item in festo corporis Christi 86 sein de königliche hofvolks gerausig auf vj^e hie gewesen daseiben den statleuten vnder der torren gestannden in der Presburg haben in mein herren vmb essen vnd [trinken áthúzvva] mein geschafft zugeben vj schilling xxvij denar.” p. 181. és „Item in gotsleichnam abent vnd an dem tag vnd freitag darnach am vrfar zuhilff als man die haubtlewt vnter namen Sturm vnd der allt Strakn auf vj^e hundert zu ross mitsambt ettweil swr[?] wagn hinuber gefurt den erstn tag xxxvj tagen den andern tag xxxviij tagen vnd den drittn tag xxxiiij tagen ainer tag per 20 denar facit drey tag j^e vnd ix tagen facit ix libra xx denar.” p. 354. A révpénz fuvaronként húsz dénár volt, és a három nap alatt összesen 109 fuvarra került sor.

98 Megjegyzendő, hogy Ortway egy ilyen bejegyzést idézve, díszőrséget említ: *Ortway T.*: i. m. II/3. 208., ám nyilván a körmeneten részt vevő nagy tömegek miatt is szükség volt a katonák jelenlétére.

99 *Ortway T.*: i. m. III. 391.: 1444–1447 Ludweig Königsfelder (első ízben polgármester).

100 „An hewtigem tag datum des briefs gleich vnd der process ein sackman über dy juden ist gangen hie den hat man jere schül vnd hawser aufgeprochen mit gewalt vnd sew beraubt das haben getan padknecht vnd auch das gemain volk das her in dy arbeit ist komen der wir etlich in unser fencknüss haben darunder auch etlich graff Jörgens holden sind, vnd ist ein póse sach gar genug doch hoffen wir werden komen auff denn rechten grund derselben sachen...” AMB, nr. 2116. (DF 239889).

101 Ld. MHJ IV., LXVII–L. A zsidók lakhelyére vonatkozóan ld. 56. j.

102 „Item in vigilia corporis Christi ainem arbatter der das kot bei Sand Larenntzn tor hat fuder gerawmbt von begen der processio dedj xvj denar.” AMB, K40. (DF 277096) p. 169.

103 Például 1475-ben AMB, K39. (DF 277095), p. 104.

1505-ből tudjuk, hogy elárúsítóbódét/pultot állítottak fel a torony előtt,¹⁰⁴ így nyilván annak is nagyobb szerepe lehetett a *processio* során. 1489-ben a tornyok alatt elvonuló körmenetről olvashatunk,¹⁰⁵ míg 1521-ben nemcsak a főtér takarítását, hanem a tornyok alatti terület és a Szent Lőrinc melletti út előkészítését is említik.¹⁰⁶ Ez utóbbi esetben kérdés, vajon a templom vagy a torony értendő-e a bejegyzés mögött.

A felvonulás a város legelőkelőbb részének számító *Lange gasse* (ahol egyébként a Krisztus Teste-kápolna is állt) irányában indulhatott el. Amennyiben – más európai városok körmeneti szokásához hasonlóan – kivonultak a városból, akkor talán mindkét külvárosi plébániatemplomot érintették (ahogyan láthattuk a Szent Lőrinc-templomban is volt Krisztus Teste-céholtár). Ebben az esetben a Szent Mihály kapun át érkezhettek vissza a belvárosba.¹⁰⁷ A kaputól az útvonal a *Michael gassen* vagy a ferenceseket érintve fentről talán a Fő térre vezetett, ahonnan a *Lange gassere* kiérve a menet visszajuthatott a Szent Mártonhoz, ám e tekintetben nincsenek a fentiekhez hasonló támpontjaink. Mindez természetesen csupán a rendelkezésre álló töredékek tükrében tehető – hipotetikus – feltevés (*1. térkép*).

Krisztus Testének felmagasztaló ünnepén alkalmanként nyilvános színjátékokat – bibliai drámákat – is rendeztek,¹⁰⁸ ám arról hallgatnak a források, hogy a

104 „... an der pudlen gearbait vnd gemacht vor Sand Michels tor zw gotsleichnambs tag...” AMB, K60. (DF 277116), p. 108. A teljes bejegyzést ld. 110. j.

105 „Item an gotsleichnam tag den statsoldern aus den zechen vnd statvolk ain vmbganngk vnnder den torren gestanden daselbs vmb essen und trinkhn hab ich ausgebn v schilling ij denar.” AMB, K48. (DF 277104), p. 286.

106 „Item am abendt corporis Christi mer verlonntt zwaj tagwerch ains per vj kreutzer so khadt vff dem platz auffgeschertt haben, auch vnder den thoren vnnd den wegkh pey sanndt laurentzen gemacht zum vmb ganng etc. facit j schilling xvij denar.” AMB, K74. (DF 277130), p. 164.

107 Ld. *A. Löther*: i. m. 105–111, különösen 106–107. Regensburgban például a városfal mentén vonult a menet, Göttingenben ugyanakkor a város minden templomát érintette. *M. Rubin*: i. m. 267–268. Würzburgban (1381) a katedrálisból indulva a piactéren át kivonult az egyik városkapun, majd a fal mentén egy másik kapu át tért vissza a belvárosba, és miután számos plébániatemplomot útba ejtett a piactéren át érkezett újra a katedrálisba. Brugge-ben a Szent Vér körmenet kapcsán szintén arról olvashatunk, hogy a menet az egyik kapun át elhagyta, míg a másikon visszatér a város terébe. *Thomas A. Boogaart*: Our Saviour's Blood: Procession and Community in Late Medieval Bruges. In: *Moving Subjects. Processional Performance in the Middle Ages and the Renaissance*. Szerk. Kathleen Ashley–Wim Hüskén. Amsterdam, 2001. 89. A 15. századi Avignonban a régebbi városfal átlépésére látunk példát a körmenet során. *Marc Venard*: Itinéraires de processions dans la ville d'Avignon. *Ethnologie française* 7(1977) 1. Az ünnepi térhasználatra vonatkozóan ld. még *Novák Veronika*: Ünnepi térhasználat Párizsban. In: *A középkor szeretete. Történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére*. Szerk. Klaniczay Gábor–Nagy Balázs. Bp. 1999. 162–166.

108 Az úrnapi drámákkal kapcsolatban általában ld. *Lynette R. Muir*: *The Biblical Drama of Medieval Europe*. Cambridge, 1995. 22–27.; *Uő*: *European Communities and Medieval Drama*. In: *Drama and Community: People and Plays in Medieval Europe*. Szerk. Alan Hindley. Turnhout, 1999. 1–17.; *B. Neumann*: i. m. ff.; *The Medieval European Stage 500–1550*. Szerk. William Tydeman. Cambridge, 2001. ff.; *M. Rubin*: i. m. 271–287.

testvérület ezekből milyen szerepet vállalt. A városi számadáskönyvek szűkszavú bejegyzéseiből tudjuk, hogy már az 1440-es években lehettek olyan nyilvános előadások úrnapiján,¹⁰⁹ melyek színteréül a főtér szolgált. A téren a tanácsurak számára külön „páholy”-t állítottak fel,¹¹⁰ néhány töredékes információból pedig úgy tűnik, hogy a ferences kolostor tevékeny részese lehetett az ilyen játékoknak (természetesen ebben szerepet játszhatott várostopográfiai helyzete is).¹¹¹ Az 1505-ös liturgikus dráma „kellékeként” az Olajfák hegyének mását a kolostor mellett állították fel, ugyanakkor az 1519-ben úrnapiján előadott színjátékban való segédkezéséért a ferenceseknél oltárt tartó Szent Sebestyén Testvérület céhmestere,¹¹²

109 *B. Neumann*: i. m. 2341. tétel (I. 605.) már a fentebb már tárgyalt 1439/1440. évi számadás bejegyzését is egy ilyen úrnapi misztériumjátékhoz köti (ld. 89. j.). Nem kevésbé problematikus egy későbbi bejegyzés sem. Bár itt nyilvánvalóan bibliai drámajátékról van szó, de kérdés, vajon úrnapi-ról-e. „*Item auch an dem tag [1445. máj. 19.] hab ich geben von dem platz zu kern als man ein spil hat gehat de quinque virginibus fatuis et prudentibus xiiij denar wiener.*” *AMB*, K9. (DF 277065), p. 78. Az eddigi szakirodalomban egy ezzel szinte teljesen megegyező szövegű bejegyzés 1545. máj. 27-i dátummal szerepelt és egyértelműen úrnapi játékként említették (egyetlen eltérés, hogy ott *ein heiligs spiel* olvasható). *Pukánszky Béla*: A magyarországi német irodalom története. Bp. 1926.; reprint Máriabesnyő–Gödöllő, 2002. 183.; *B. Neumann*: i. m. 2348. tétel (I. 607.), illetve ennek nyomán *W. Tydeman* i. m. 396. (F28 III). A városi számadáskönyvben az adott évben (sem a K98. – 1544/45, sem a K99. – 1545/46 kötetekben) nincs ilyen bejegyzés. Az *am mitichen in der quottemer noch pfingssten*-ként megadott dátum és a szövegben szereplő múlt idejű alak miatt az általunk idézett, 1445-ös bejegyzés ugyanakkor vonatkozhat pünkösdi játéokra; ebben az esetben a játék után került sor a főtér takarítására, de nem zárható ki, hogy az úrnapi játékhöz készítették elő a „terepet”. Az eszkatologikus színjátékok közé sorolt öt balga és öt okos szűz példázata (ld. egy ilyen játék szövegét Eisenachból 1321-ből: *W. Tydeman*: i. m. 397. [F29]) erősen kötődik az Utolsó Ítélet témaköréhez, amelynek megjelenítése számos úrnapi játék jellemzője volt (ld. *L. R. Muir*: i. m. 151.) Ugyanakkor egy tirolai 1507-es pünkösdi játék témája éppen az Utolsó Ítélet volt. *John Tailby*: Drama and Community in South Tirol. In: *Drama and Community: People and Plays in Medieval Europe*. Szerk. Alan Hindley. Turnhout, 1999. 157.

110 „*Item am erichtag nach trinitatis dem maister Sigmund zymerman ij maister lann vnd ij gsellenn lann facit iij tagen an der lawbem hutten gearbait vnd andrew notturfft gmainer stat, vnd am mitichen darnach auch ij maister lann vnd ij gsellenn lann facit iij tagen an der pudlen gearbait vnd gemacht vor Sand Michels tor zw gotsleichnams tag vnd dem olperg auff gemacht bey dem kloster dem maister per xxxij denar vnd ain gsellenn per xxxij denar facit j libra j schilling ij denar.*” *AMB*, K60. (DF 277116), p. 108. Ld. *B. Neumann*: i. m. 2344. tétel (I. 606–607). Ortway egy 1477-es passiójáték kapcsán (amire a bejegyzés aug. 8-i dátuma alapján) Nagyboldogasszony ünnepén került sor) egy hasonló építményt említi: „*der herr hutten*”. *Ortway T.*: i. m. II/3. 209.

111 Egy provence-i kisvárosban például a domonkosok kolostora töltött be hasonló szerepet ld. *L. R. Muir*: i. m. 11. A kolduló rendek szerepére az úrnapi játékokban ld. még *M. Rubin*: i. m. 276–277.

112 *Ortway T.*: i. m. II/4. 507. A testvérület egyébként a ráhagyott fegyverek és a lövészversenyek szervezésében való közreműködése miatt a későbbi sportegyletek előfutárának tekinthető. Ld. *Szende K.*: i. m. 210. Talán bizonyos kellékeket – fegyvereket, páncélokat – is ez a céh biztosított a színjátékhoz. Ld. ennek kapcsán egy soproni esetet 1412-ből, amikor egy templomi játékra kölcsönként páncél nem került vissza a tulajdonosához. *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története. Sopron, 1923. I/2. 56–57.

Wolfgang Wagner külön fizetséget kapott.¹¹³ Azt sajnos nem tudjuk, hogy az 1494-ben említett (céh)legények, akik a kapuknál álltak és az előadott színjátékban szerepeltek, vajon melyik céh(ek)nek lehettek a tagjai.¹¹⁴

A Krisztus Teste Testvérület fentebb idézett tevékenységei közül még egynek a nyomai tűnnek elénk a forrásokból. 1449-ben a grazi származású Niklas Lachuetel, más néven Altmansdorfer végrendeleti ügyének rendezése kapcsán olvashatjuk a *Protocollum Actionale*-ban,¹¹⁵ hogy az egykori tanácstag, a város tekintélyes és gazdag polgára halála előtt örökalapítványt tett arra, hogy az Úr testét illendő menettel vigyék a betegekhez, és mindezt – egykori tagként¹¹⁶ – a Krisztus Teste Testvérületre bízta.¹¹⁷ Rendelkezéséből arra következtethetünk, hogy Pozsonyban korábban a *viaticum* betegekhez, illetve haldoklókhoz történő eljuttatása nem tartozott a céh mindennapi gyakorlatába.¹¹⁸ Ahogyan arról majd jó hatvan évvel később a céhszámadásokból értesülünk, az illő kíséretet az iskola diákjai – és nem a céhtagok – biztosították, akik a Szent Márton-plébánia prédikáló papjaival a szentséget elvitték a betegekhez.¹¹⁹ Ugyanakkor feltehetően nem mindenkinek járt ki ilyen „díszes kísérettel” az oltáriszentség házhoz vitele. A városi számadási bejegyzések között is olvasható néhány hasonló eset, ám ott csak a pap személyét említették.¹²⁰

113 „Item freÿtag nach Anne nach geschefft meiner herren hab ich geben majster Wolffgang Wagner zechmayster Sanctj Sebastiani zu hilff zw dem spÿl so man fuert an gotsleichnams tag facit iij libra denar.” AMB, K72. (DF 277128), p. 185. (fol. 93r). Ld. B. Neumann: i. m. 2345. tétel (I. 607).

114 „Item corporis Christi den geselln vnnder den torenn gestanden vnd im spil der ausfürung hab ich ausgebn vmb prot 8 denar facit viij denar, vnd vmb fleisch vnd aus der kuchn j schilling xvj denar, vnd vmb semln hab ich gebn 8 denar facit viij denar, vnd xxij halbwein j halb per x denar facit v schilling ij denar.” AMB, K53. (DF 277109), p. 336. Ld. B. Neumann: i. m. 2343. tétel (I. 606).

115 Lederer E.: i. m. 159–161. Hivatkozva PA, fol. 295., ahol a végrendeleti ügye kapcsán bizonyos rokonok képviselőiben a grazi városi tanács jelenik meg: „rat der stat zu Grecz”. Kiadva: Arne Ziegler: *Actionale Protocollum. Das älteste Stadtbuch von Bratislava/Preßburg aus den Jahren 1402–1506.* Bratislava, 1999. 276.

116 Niklas Altmansdorferként találjuk mind az 1433-as, mind az 1445-ös taglistán.

117 Özvegye, Magdaléna elhunyt férje végrendeleti hagyatékáról a rokonokkal folyó ügye kapcsán jegyeztette be ura rendelkezéseit a városi könyvbe: „...auch dy lobleich process vor gozleichen zu den krannken auf ewige zeit dauon jerlich widmen und styften und daz alles nach dem pesten so man daz mag versorgenn...” PA, fol. 303., kiadva A. Ziegler: i. m. 284.

118 A kiterjedt kereskedelmi és Lederer Emma megfogalmazásában, „pénzüzeri” tevékenységet folytató Lachuetel talán Graz vagy Bécs testvérületének gyakorlatát ismerve jutott olyan elhatározásra, hogy egy örökmise végrehajtásán kívül ezt a tevékenységet is örökül hagyja hajdani testvérületére. Végrendeleti ügye kapcsán pl. egy Bécsben lévő rokon: „Barbara ergebn geistliche junkfraw in dem kloster zu Sand Niclas vor der stat ze Wyenn” is felbukkan. PA, fol. 297., kiadva A. Ziegler: i. m. 278.

119 Az 1512-es számadásban négy erre vonatkozó bejegyzés szerepel összesen 52 dénárnyi kifizetéssel, mindegyik esetben csak a diákokat említve. Számadás 1512, p. 8., p. 9., p. 12. Ugyanakkor a másik céhszámadásban egy tételként találjuk: „Item mer denn schuleren das gantz jar zwaintzig gebem do mit dem sacrament zw den krankhen lewttenn sein gangen mit den predigeren zw Sand Mertten j schilling xiiij denar.” Számadás 1515/1516, p. 30.

120 „Actum mantag nach Vitj [1505. jún. 16.] eodem die ainem briester gebem der den armen gefangenn beruebt hat mit gotsleichnam zw dem tod in dem rathauss xiiij denar.” vagy „[1505. júl. 11.]

Adalékok a testvérület gazdálkodásához

A társulati szabályzat szerint „a tiszteletre méltó testvérek együttesen azt is elhatározták, hogy a perselyt egy céhmester köteles magánál tartani és négyen a testvérületből bírják a perselyhez való négy kulcsot. A testvérület összes bevételét és pénzét e perselybe adják, illetve fektessék. A céhmester a négy választott testvérrel együtt innen fedezze a kiadásokat. Amennyiben a céhmester és ők négyen ezt nem akarnák megtenni, hozzák azt a testvérek tudomására, hogy cselekedhessenek.”¹²¹

A fentiekben már néhányszor láthattuk, milyen kiadásokra került sor, és eddig főként a testvérület vallási tevékenysége kapcsán felmerült költségekről ejtettünk szót. Ehhez kapcsolódóan forrásaink abba is betekintést engednek, hogy az előírt miséket végző papok, illetve a különböző szertartásokon jelenlévő „kisebítő” az 1420-as években lefektetett fizetési módjai hogyan változtak az idők során. Akkoriban a testvérek elhatározásából negyedévente 15 dénárt fizettek a prédikáló papoknak és az iskolamesternek, ugyanakkor a ministráns 50 dénárt kapott azért, hogy minden csütörtökön és a jelentősebb ünnepnapon vigíliára harangozzon és meggyújtsa a gyertyákat. A káplánok csütörtökönként, feladatuk elvégzéséért 3 dénárt kaptak, míg az alkántorok negyedévente a csütörtökönkénti éneklésért 30 dénárban részesültek.¹²² A 16. század eleji számadásokból ugyanakkor az derül ki, hogy a két prédikáló pap Szent Györgykor együttesen 1 font 1 schilling dénárt,¹²³ míg az iskolamester egész évre összesen 1 font 6 schilling dénárt kapott fizetésként.¹²⁴ A káplánok mindegyike negyedévre 12 dénárban,

Item dem prediger zw Sand Laurentzen gebem der den Georg Plattner beruebt hat mit gotsleichnam zw dem todt xiiij denar.” AMB, K60. (DF 277116), p. 214., illetve p. 217.

121 „So haben auch sich die erbern pruder gemainchleich die erfunden, daz ein tzechmaister die puchsen schol ynne haben, vnd vir die dew pruderschafft erhelt schullen die vir slussel zu der puchsen ynne haben, vnd was tzyns und gult in die pruderschafft gehort, daz schol man alles in die puchsen geben oder legen. Auch derselb tzechmaister mit den virn, was die pruderschafft an get daz schullen si ausrichten was awer das, daz das sach war die der tzechmaister mit den virn nicht mochten ausrichten, so schullen si den prudern lassen zehauff sagen vnd yn daz kund tun.” KT Register, fol. 2r.

122 „Nota die pruder haben gesetzt und gemacht, daz man allzeit in chotembern von der vigili schol betzallen den herren den predigern xiiij denar. Item dem schulmaister all chottember von der vigili auch xiiij denar. Item dem mesnner alle chottember ze lewitten zu der vigili vnd von dem auszunden der chertzen ez sei zu der vigili zu dem selambt zu dem cibauit [a pünkösd utáni hétfőn és az Úrnapiján énekelte liturgia első szava] alle phintztag vnd zu allen hochzeitleichen tagen, vnd von dem gelewtt zu dem cibauit mit der gross glocken vnd von dem vmb sagen, sol man ym geben alle chottember fufftzig phenning fur alle sach, vnd sol uach des fleissig sein zu alles des do in der tzechmaister zu schafft, daz die pruderschafft an gehort. Item den chaplainn alle phintztag von dem cibauit welicher das singt, dem sol der tzechmaister geben iij denar. Item dem succentori alle chottember von dem cibauit daz er erberleich singen sol all phintztag oder des nachsten freitag darnach, sol man geben xxx denar.” KT Register, fol. 5r.

123 „Item denn zwainenn predigerenn auch irenn sold zw Sand Joring tag j phund j schilling denar.” Számadás 1515/1516, p. 24. Ami negyedévre egy papnak 33 dénár körüli összeget jelentett.

124 „Item dem schuelmaister zw Sand Mertten als man im jarlich schuldig ist zw Sand Joring tag j phund vj schilling denar.” Számadás 1515/1516, p. 24. Negyedévre így 105 dénárt kapott.

míg a ministráns 5 schilling dénárban részesült.¹²⁵ Ám a testvérületben alapított egyéb misék révén az említett személyek további jövedelmekhez jutottak. Stomfai Neitl Márton, a Szent Márton-templom plébánosa és kanonok – ugyanakkor céhtag is – 1462-es végrendeletében például több misealapítványt is tett: a két, Mária tiszteletére szerdánként és a halottakért hétfőnként mondandó misék fizetségeként a plébánosnak, a prédikáló papnak, valamint az iskolamesternek negyedévente fejenként 400 dénárt, míg a nagyböjti időszakban minden este elmondandó és elénekelendő *Salve Regina*-ért húsvétkor a felsorolt személyeknek 240 dénárt kellett a testvérületnek kifizetnie.¹²⁶

A testvérület tagjai által negyedévente fizetendő díj a szabályzat szerint – 1447 után – tíz dénár volt.¹²⁷ Ha a fizetési kötelezettség még a 16. század elején is hasonló arányú volt, akkor a fennmaradt céhszámadások az alábbi képet mutatják: 1512-ben a négy kántorböjtből csupán kétszeri befizetést találunk. Ez esetenként 25, illetve 26 tag befizetését jelentené, míg 1515/1516-ban mind a négy kántorböjti befizetést említik, amikor is esetenként 28, 27, 23, illetve 24 tag tehetett eleget kötelezettségének. Ugyanakkor az 1514-es taglistán 45 név szerepel. Ennek alapján megállapítható, hogy ekkoriban vagy kevesebb volt a fizetendő tagdíj, vagy csupán a tagok alig több mint fele fizette be azt.

A 2. táblázatban látható, hogy a testvérület bevételei ezen felül elsősorban végrendeleti adományokból,¹²⁸ valamint kölcsönadott pénzek utáni kamatbevételekből, de legnagyobb részt a testvérület által művelt szőlőkben termelt bor eladásából adódtak össze.¹²⁹ Ugyanakkor látható az is, hogy a szőlőművelésre for-

125 Ld. például a káplánokra, illetve a ministránsra: Számadás 1512, p. 10.; Számadás 1515/1516, p. 25.

126 PT fol. 104v–105v (nr. 202.): „*Primo propter beate Marie officium et reliquos, duos propter officium defunctorum, quorum quinque florenorum unam partem habeat plebanus, ratione cuius, prout aliis intendere habet eius ecclesie factis, ita et hiis etiam provideat diligenter et superintendat. Secundam vero partem dominis predicatoribus reliquam autem et terciam rector habeat scolarum quemadmodum et in aliis consueverunt tripartitas inter se facere et observare divisiones.*” Illetve „...*testor et fundo Salve Regina omnibus et singulis quadragesimis noctibus [...] et pro huiusmodi laborum satisfactione volo, quod domini fratres de ante dicta corporis Cristi cecha quolibet anno in ipso festo pasce trias florenos auri [...] persolvant. Quorum trium florenorum unus cedat plebano, secundum predicatoribus, trius vero scolastico.*”

127 A szabályzat korábbi változatában a testvéreknek negyedévente 2 pfenninget és 1 font viaszt kellett felajánlani és nyolc pfenninget kellett a társulati perselybe befizetni. KT Register, fol. 2v. Az 1447-ben kissé módosított változat szerint egy gyertyát kellett felajánlani és 10 pfenninget fizetni a perselybe. KT Buch, fol. 9r.

128 Ezek elemzését ld. 4–5. ábra.

129 A testvérület banki szerepének és szőlőtermesztésének részletes elemzését ld. E. Jankovičová–V. Jankovič: i. m. 256., 260–266. E tanulmány szerzői a testvérülethez tartozó kápláni javadalmak (ld. korábban) hiteltevékenységét is tárgyalják. A pozsonyi javadalmakos ilyen tevékenységére általában ld. Kováts Ferenc: Korakapitalisztikus gazdasági válság Magyarországon I. Mátyás király uralkodása alatt. In: Emlékkönyv Mahler Ede tiszteletére. Szerk. Somogyi József–Löwinger Sámuel. Bp. 1937. 182–183., illetve Kováts F.: Preßburger Grundbuchführung i. m. ff., a Grundbuch és a Satzbuch idevágó bejegyzéseire. Mind a KT Register, mind a KT Buch számtalan ingatlan utáni fizetési kötelezettséget sorol fel, amelyek részletes elemzése még pon-

2. táblázat

A Krisztus Teste Testvérület fennmaradt számadásadásainak elemzése

Számadási tétel	1512		1515–1516	
	bevétel	kiadás	bevétel	kiadás
Dénárban egyesített összegek ¹³⁰				
Átvett összeg	946	–	6 613	–
Tagoktól beszedett pénz	510	–	1 020	–
Végrendeleti adományok	1 500	–	120	–
Pénzbevétel (adósság, eladás)	6 330	–	2 160	–
Borból befolyó/szőlőre költött	9 865	9 866	35 090	17 677
Papok, káplánok fizetése	–	1 038	–	1 614
Iskolamester fizetése	–	420	–	570
Liturgiában részt vevő diákokra	–	122	–	104
Imapénz	–	28	–	56
Egyéb liturgiára	–	72	–	119
Gyertyára, olajra, viaszra	–	4 816	–	3 379
Úrnapi élelem költségei	–	1 745	–	1 374
Egyéb (pl. írnok, papír)	–	180	–	1 058
Summa:	19 151	18 287	45 003	25 951

dított összegek jelentik a legnagyobb kiadást. A számadásokban említett, így a 16. század elején még biztosan művelt szőlői voltak a testvérületnek a Juden, a Schulterlein (*Schultel*), valamint a Schilt¹³¹ dűlőkben, és két szőlő Duna-Újtelken (Donauleiten).¹³² Az 1439-es *Grundbuchot* vizsgálva úgy tűnik, akkoriban nyolc szőlőjük volt.¹³³ A 15. század második feléből tudjuk, hogy a testvérület birtoká-

tosabb képet adhatna a testvérület anyagi helyzetéről – bár a legtöbb esetben nem tudjuk, hogy az évente fizetendő összegeket pontosan mely években fizették.

130 A fontot 240, míg a schillinget 30 dénárral átszámolva. Ld. Kováts F.: Városi adózás i. m. 10–11.

131 KT Buch, fol. 7v–n kiderül, hogy Anna Holtzerin végrendelete nyomán (1487. PT, fol. 208r–v, nr. 439.) Mert Gailsam vásárolta 50 guldenért. A végrendeletből azonban kiderül, hogy Holtzerin eredetileg a somorjai Wolfgang Vostochot, a *vetterét* bízta meg ezzel, aki a céh egyik javadalmasa volt. Korábban ebben a dűlőben stomfai Neitl Márton plébános is hagyott egy szőlőt a testvérületre (1462. PT, fol. 104v–105v, nr. 202.), így könnyen elképzelhető, hogy a fenti vásárlás egy szomszédos szőlőt jelentett, amellyel a plébános általi adományszőlő területét megnövelték.

132 Az egyik, az előbb említett Neitl Márton végrendeleti adománya (1462), míg a másik a szintén fent említett Anna Holtzerinhez köthető, bár erről a végrendeletében nem esik szó, ám a társulat könyvében őt említik. Ld. KT Buch, fol. 13r: „*Item fraw Anna Holzerin hat dy phründ gepessert mit 1 gulden irer sel vnd alle den iren sel zu hail vnd vmb dýselben gulden hat man gekauft den weingarten in der Tunawleiten.*”

133 E. Jankovičová–V. Jankovič: i. m. 260. Az 1420-as évek javadalomleltárai szerint a három kápláni javadalom mindegyike egy-egy szőlőt bírt: *Hespenpaw* (KT Register, fol. 12v), *Chienolts-*

ba került még egy Küpferl (*Kupherl*) elnevezésű szőlő Felső-Poschaiton,¹³⁴ valamint egy Dévényben (Holczhey néven),¹³⁵ illetve Hans Zedel felesége révén hozzájutottak egy récsei Turgartel elnevezésű, valamint Jorig Ledrer 1492-es végrendelete révén örökmise alapítása miatt egy Praun, illetve egy Hohenau (*Hoheney*) dűlőbeli szőlőhöz is.¹³⁶ Ezekről a 16. századi eleji forrásaink azonban hallgatnak. Ezek a szőlőadományok alapvetően a testvérület biztos anyagi hátterét erősítették, a legtöbbjükét minden meghatározott cél, illetve kötelezettség nélkül adományozták (5. ábra).

A testvérület kiadásai között a második legnagyobb tételt – értelemszerűen – a gyertyára, viaszra, illetve olajra kiadott összegek jelentik, mivel többek között biztosítani kellett az oltáriszentség előtti állandó világítást. A céhkönyv szerint másfél hússzék révén évente Szent Mihálykor, illetve farsangkor összesen kilenc fertály faggyú-„bevételhez” jutott a testvérület: 1439-ben Katherina Pokfussin – aki férjével együtt ott szerepel az 1433-as taglistán –, 1503-ban pedig Dorothea Pehemin hagyta a testvérületre az általa bírt hússzéket.¹³⁷ Ugyanakkor bizonyos fizetési kötelezettségek kifejezetten az Úr teste előtti mécseshez lettek rendelve,¹³⁸ és természetesen a végrendeleti adományok között is találunk az örökmécses fenntartására szánt adományokat (4. ábra).¹³⁹ Néha a polgármester vagy a tanácsurak rendelésére a város költségei között is találkozunk ilyen jelle-

graben (KT Register, fol. 11r), *Gorgergrunt* (KT Register, fol. 7r), mely utóbbit – az 1440-es években többször is céhmester (ld. I. melléklet) – Niclas List feleségének adományaként kerül említésre.

134 KT Buch, fol. 7v. Hans Sneider végrendeleti adományának bevételezése (1486. PT, fol. 213v–214v, nr. 433.), amelyet a szentség előtti lámpás fenntartására adományozott.

135 Szintén Neitl Márton végrendeleti adománya (1462).

136 KT Buch, fol. 7v. Ez utóbbi két végrendelet nincs benne a PT-ben és ez idáig másutt sincs nyoma.

137 KT Register, fol. 21v: „*Item dy ffunfft fleyschpangkch hin ab zw raitten von des Kygersauff haws hin ab und gegen dem zusamt hoff uber dient jarlich sechs viertaill unslyt auff Sand Michelstag oder faschangtag der zech gotzleychnam. Item dy ander fleyschpangk hat Taman Pechamyn gelegt in dy zech geben gotzleychnam halbs pangk vnd dy ander halb pangk in dy zech unsser lieben frawn vnd dint jarlich in dy zwo zech auff faschang vj fiertl unslytt...*” Mindkettő végrendeleti adomány: Katherina Gothard Pokfussin (1439. PT, fol. 32r–v, nr. 71.), illetve Thoman Pehem felesége (1503. PT, fol. 292r–v, nr. 635.) révén, ahogyan az utóbbit a KT Register is megnevezi. A második adomány kedvezményezettje egyrészt a Krisztus Teste Testvérület, másrészt a Miasszonyunk Céh.

138 KT Buch, fol. 7r. Például: „*Item Jorg Gescholl [később Hainrich Lainbacher] dient alle jar [...] von dem selbigen czwain gulden schol man ein lamppen vor gozleichnam in Sand Merten kirichen zu beleichten...*” vagy „*Item [név nélkül] dient aller jar von einer fleyschpanck siben viertal unslytt auff Sand Michelis tag vnd dauon auch zu beleichten vor gozleichnam ein lamppen.*” stb.

139 Érdekes módon a végrendeleti könyv ilyen rendelkezései mögött szőlő vagy hússzék áll: egy szőlő 1462-ben PT, fol. 104v–105v, nr. 202. (misére is), illetve 1486-ban PT, fol. 213v–214v, nr. 433.; egy hússzék 1439-ben PT, fol. 32r–v, nr. 71. (ld. korábban).

gű kiadásokkal. 1444/1445-ben¹⁴⁰ vagy 1448-ban¹⁴¹ például a város egy „keret”¹⁴² készítettett és hozzá viaszt és kanócot vásárolt, hogy az lámpásként a Szent Márton-templomban az Úr teste előtt világítson. A céhszámadásokból megtudhatjuk, hogy az oltáriszentség melletti lámpásban egész évben 178 fontnyi olaj égett el.¹⁴³ A különböző viaszadományokon, illetve a tagok által negyedévente felajánlandó egy gyertyán és a fentebb említett hússzékek révén rendelkezésükre álló faggyúmennyiségen túl, a számadások tanúsága szerint az adventi, illetve a húsvéti időkben még legalább 10-12 fontnyi viasz vásárlására volt szükség.¹⁴⁴ Természetesen a testvérület hatalmas viasz-, olaj- és gyertyaszükségleteit az előzőekben felsoroltakon túl az is indokolta, hogy többek között a „rátestált” örökmisék és az általa patronált oltárok szükségleteit is fedeznie kellett.

A testvérület szerepe a polgárok vallási életében

A Krisztus Teste Testvérületnek a város életében, illetve a polgárok gondolkodásában betöltött szerepének fokmérői lehetnek a végrendeleti adományok. A társulati szabályzatban arra vonatkozóan találunk előírásokat, hogy a tagok-

140 AMB, K9. (DF 277065), p. 54.: „*Item auch an dem tag [1444. dec. 18.] haben wir kauft zu Sannd Merten kyrichen noch des purgermaister gescheft viij libra wax zum rad fur gotzleichnam per xxxij denar wiener von der Haslin facit j libra xvj denar wynnner. Item vnd vmb dachtad zum rad xij denar wiener. Item vnd von dem rad zumachen xxiiij denar wiener.*” A karácsony előtti rendelkezéshez hasonlótl találunk Gyümölcsoftó Boldogasszony előestéjén [1445. márc. 24.] is, akkor a tanácsurak utasítására. AMB, K9. (DF 277065), p. 68. A nevezett polgármester Ludweig Königsfelder volt [Ortway T.: i. m. III. 391.], aki mind 1433-ban, mind 1445-ben a tagok között volt.

141 AMB, K13. (DF 277069), p. 97. „*Item vnd hab kauft noch der herren gescheft xij phunt wax zum rad fur gotz leichnam zu Sand Merten per iiij groschen facit xj schilling vj denar. Item vmb ij phunt dacht per xiiij denar facit xxj denar wiener. Item vmb essen vnd vmb trincken das man das rad gemacht hat xxxiiij denar.*” Ebben az évben ismét Stephan List volt a polgármester, akinek a testvérület már korábban is köszönhetett viaszadományt a város terhére (ld. 92. j.).

142 A szövegekben említett *rad* feltehetően fából volt, mivel elkészítése nem került nagyon sokba. Talán a német művészettörténeti terminológiában *radleuchternek* vagy *lichtkronenak* nevezett lámpához hasonló – nyilván annál jóval kisebb – felfüggesztett világítást kell értenünk alatta. Lexikon der Kunst. Szerk. Harald Olbrich. I–VII. München, 1996. IV. 323.; *Adolf Reinle: Die Ausstattung deutscher Kirchen im Mittelalter. Eine Einführung.* Darmstadt, 1988. 114–117.

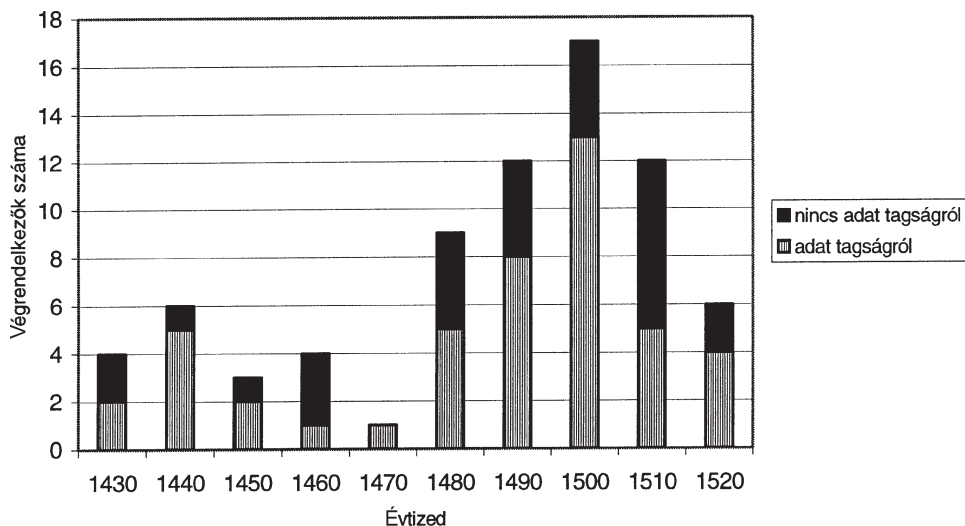
143 „... *das gantz jar oll dar gebem hatt zw dem sacrament zw beleichten etc. hat pracht in ainer sum j lxxviij libra öll das libra per xij denar pringt in gelt vij florin j schilling vj denar.*” Számadás 1515/1516, p. 31. Az 1512-es számadásból pedig megtudjuk, hogy a Szent Márton-templombeli két lámpásban az év második felében 360 fontnyi olaj égett el. Számadás 1512, p. 12. Ez közel 100, illetve 200 kg-nyi olajat jelent. Ld. *Bogdán István: Magyarországi ür-, térfogat-, súly- és darbmértékek 1874-ig.* Bp. 1991. 623.

144 „*Item mer kaufft in dj zech xiij libra wagss, das praucht ist wardenn zw unsser frawen tag zw dem kharfrewtag vnd zw osterlicher zejt...*” (c. 6,4 kg) Számadás 1512, p. 8. „*Item mer in dem aduent lassenn machen x libra wagss zw kertzen zw denn weynachten von dem libra iiij denar...*” (c. 5,6 kg) Számadás 1515/1516, p. 29. Ebben az évben még ezenfelül összesen 21 font (c. 11,8 kg) viaszvásárlást említenek. Számadás 1515/1516, p. 21., p. 22., p. 25.

nak milyen adományokkal kellett tagságukat „megszolgálniuk”. A negyedévente fizetendő tagdíj és a beadandó gyertya mellett ezzel kapcsolatban még az alábbiakról rendelkeztek: „*azt is előírjuk, hogy aki a testvérületből az adakozáshoz elég tehetős, az felajánlásként hozzon az itteni három káplánnak bort, kenyeret és húst lehetősége szerint, amit ő maga akar, ám tegye mindezt önként és anélkül, hogy erre bárki kényszerítené, csakis saját jószántából.*”¹⁴⁵ Ezenfelül minden további adomány – így a végrendeleti hagyatékok – természetesen szintén a tagok belátása szerint történt. Ennek kapcsán a végrendeleteket és a fennmaradt taglistákat együttesen vizsgálva elmondhatjuk például, hogy a testvérület tehetősebb tagjai között voltak olyanok, akik jelentős végrendeleti adományaik ellenére, saját testvérületükről – legalábbis végrendeletükben – nem gondoskodtak.¹⁴⁶ Ugyanakkor a társulat presztízse a „kívülálló” polgárok végrendeleti adományait is vonzotta (2. ábra).

2. ábra

A Krisztus Teste Testvérületnek tett végrendeleti adományok a társulati tagság fényében

145 „*Wir haben auch daz gesetzt wer czu oppher well tragen aus der pruderschaft, der sol den drein kapplann dew da sind der pruder zeoppher tragen wein vnd prat und fleisch nach sein vermugen was er wil ungenot vnd unbetwungen vnd ungeuardert von nyemants nichts, er sey dann ayns gutes wil.*” KT Register, fol. 2r.

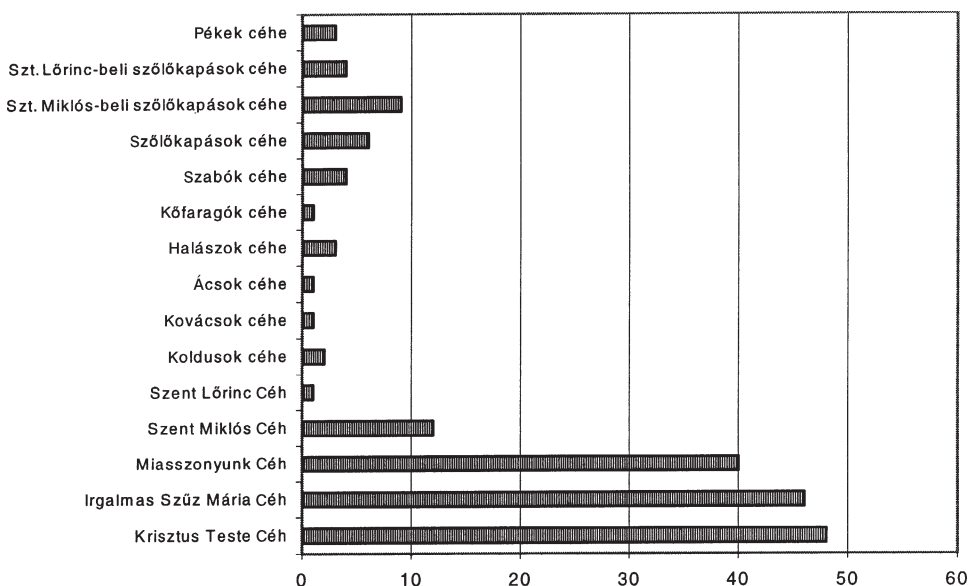
146 A teljesség igénye nélkül például: Bartholme Scharrach (1453) – PT, fol. 69v–70r (nr. 146.), Niklas Gutgesell (1436) – PT, fol. 20v–21r (nr. 40.), Niklas Flins [aki pedig még céhmester is volt] (1467) AMB, nr. 3529. (DF 242799), Liebhart Egkenfelder (1455) – PT, fol. 90r–93v (nr. 183.) stb.

A külső adományozók nagy része szintén a patríciusrétegből került ki, összhangban a testvérület elitjellegével. Az 1529-ig a testvérületet végrendeleti adománnyal ellátók (48 fő) több mint fele (26 fő) városi tanácsos – adott esetben polgármester, városbíró –, illetve annak felesége/özvegye volt, ám rajtuk kívül többen is a vagyonosabb réteghez tartoztak.¹⁴⁷

A végrendeletekben előforduló valamennyi céh közül – legalábbis a 15. században¹⁴⁸ – a Krisztus Teste Testvérület részesült a legtöbb adományban, a támogatottság mértékét tekintve egyedül a Mária Konfraternitások voltak még hasonlóan népszerűek a végrendelező polgárok körében (3. ábra).

3. ábra

Végrendeleti adományok a pozsonyi céheknek 1410–1490

Mint láthattuk, az első jelentősebb végrendeleti adományban a testvérület két tehetős polgár, Jans Poll és a Ventur család tagjai által részesült, és ezek az adományok meghatározott célokat (ld. a Szent Márton-templombeli Krisztus Teste-„oltár”, illetve a főutcán lévő önálló kápolna gyarapítását) szolgálták. A

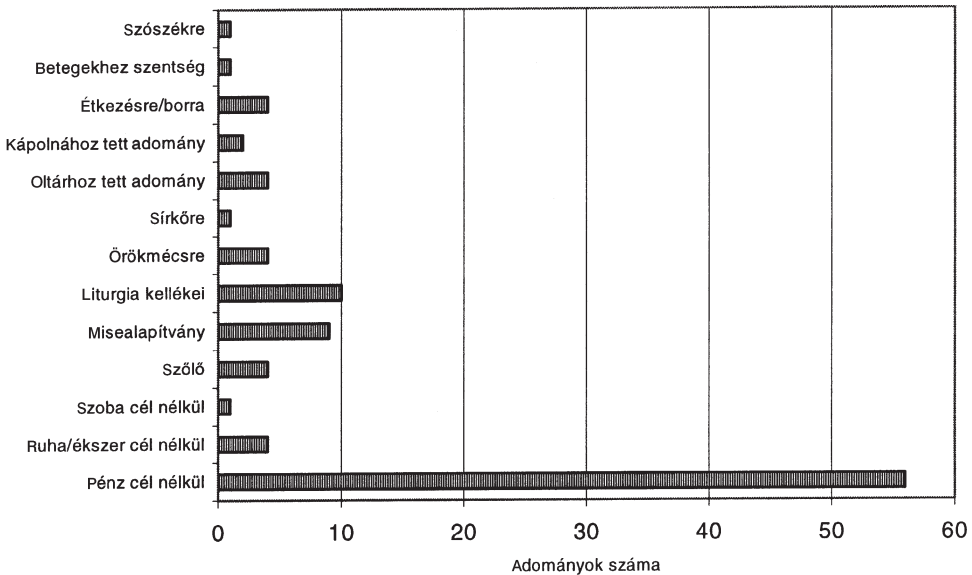
147 Például Katherina Gothard Pokfussin (1439) – PT, fol. 32r–32v (nr. 71.), Hans Sneider von Judenhof (1487) – PT, fol. 213v–214v (nr. 452.), az Aigner család tagjai: Ulrich (1495) és Hans (1495) – PT, fol. 245v–246v (nr. 521.) és fol. 249v–250v (nr. 527.), illetve a fiatalabb Jacob Aigner (1516) – PT, fol. 360v–363r (nr. 755.).

148 A 16. század elején gyakoribbá válik, hogy egy végrendelező számos céhnek tesz egyenértékű adományt és további céhek is megjelennek a palettán. Ennek részletesebb elemzése további kutatásaink témája.

későbbiekben ugyanakkor kifejezetten a kápolnára szánt végrendeleti adománnyal a közel kilencszáz végrendeletben csupán egyetlen esetben találkozhatunk.¹⁴⁹ Ha az adományok megoszlását vizsgáljuk, szembetűnő, hogy a legtöbb esetben pénzadománnyal találkozunk (4. ábra), még hozzá minden további meghatározás nélkül.

4. ábra

A Krisztus Teste Testvérület számára tett adományok megoszlása 1400–1529

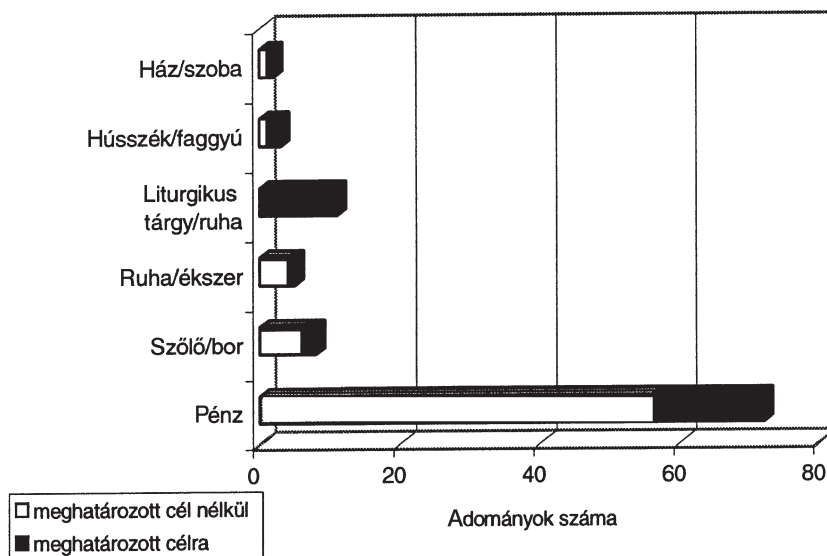

Általában is elmondható, hogy a liturgia kellékeit (miseruhákat, kelyheket, misekancsókat, misekönyveket) leszámítva,¹⁵⁰ a végrendeleti hagyatékok legnagyobb része nem a végrendelezők által meghatározott célokat szolgálta, hanem azok „befektetése” és felhasználása a testvérületre volt bízva (5. ábra). Természetesen akadtak olyan polgárok, akik előírták, hogy adományukért valamilyen misét (a lelki üdvükért, örökmisé, halotti misét) mondjanak, vagy ahogyan az

149 1480 Stephan von See végrendeletében a testvérületre és külön a kápolnára egy-egy guldent hagyott. PT, fol. 182r–v (nr. 371.).

150 Ezek között is akadt, amikor a végrendelező az adományozott tárgy pontos használatát is megszabta, mint például 1502-ben Hans Biberger (PT, fol. 284v–285v, nr. 613.), aki az általa adott két aranyozott kupát a húsvéti szertartás idejére rendelte: „Item zu der czech gotsleychnam schaff ich zwen vergolt kopff dy sol man anders nit nutzen vnd geprauchten dann all jare zu den osterlichen zeitten, so man mit dem werden fronleychnam gotes dy menschen speise das man doraus trincken gab.” Általában a pozsonyi polgárok végrendeletileg adományozott kegytárgyai kapcsán ld. Szende K.: i. m. 196–201.

5. ábra

A Krisztus Teste Testvérület számára tett adományok jellege
1400–1529

előzőekben leírtuk, azzal az örökmécses égetéséhez az olajutánpótlást biztosították.

Ugyanakkor akadt egy-két „különlegesebb” rendelkezés is. A *viaticum* betegekhez és haldoklókhöz vitelének módjával kapcsolatban Niclas Lachutel hagyatékáról már ejtettünk szót. 1462-ben Andre Weinbacher városi tanácsos végrendeletében sem egy szokványos rendelkezésről olvashatunk. Eszerint egy külön szöszéket (*kancell*) kellett építeni a társulatnak a Szent Márton-templomban, erre a célra nyolcvan aranyforintot hagyott és előírta, hogy ha ennyi nem lenne elég, akkor a felesége még húsz aranyforintot adhat erre a célra.¹⁵¹

A pénzádományok összegét vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a legtöbb esetben 1-2 forintnyi összegről szólt a végrendelet (3. táblázat).

3. táblázat

A pénzádományok összege

Pénzösszeg forintban	1 alatt	1	2	3/4	5/7	10	10 felett	50 felett
Esetek száma	2	24	13	4	7	6	2	5

¹⁵¹ „Item darnach schaff ich lxxx guldein zu ainem kancell zu gotsleichnams zu Sannd Merten kirchen. Ob das aber mer stuená, so sol das alls dy lxxx guldein vnd dy merung ausrichten dy vermelt mein hausfraw Dorothe vnd dy merung sten bei xx guldein vnd nicht mer.” PT, fol. 107r (nr. 207.).

Ugyanakkor az ingatlanadomány (ház, szőlő, fürdő,¹⁵² illetve hússzék) a vizsgált végrendeletekben mennyiségileg nem számottevő. Az 1470-es évekbeli korlátozások nyilvánvalóan befolyásolták ezt,¹⁵³ bár a végrendeleti adományok száma egyébként is majd csak ezt az időszakot követően nő meg számottevően: 1475 előtt 18, míg utána 57 végrendeleti adományt tettek a Krisztus Teste Testvérület javára.

A vizsgált időszakban a végrendeletileg adományozott liturgikus tárgyak között találunk hat miseruhát (öt teljes öltözetet, egy pallát), két kelyhet, négy misekancsót/kupát, két könyvet (egy missálét és egy zsolozsmáskönyvet az egyik oltárhoz), valamint egy ereklyét. A három kápláni javadalom,¹⁵⁴ valamint a kápolnajakavadalom és az egyik Szent Márton-templombeli oltár fennmaradt leltárai¹⁵⁵ ugyanakkor egy – kegytárgyakban és miseruhákban – igen gazdag testvérület képét vetítik eléink. Minden kápláni javadalom legalább két díszes miseruhával, a misetartás összes kellékével (kehely, paténa, misekancsók, ostyatartó), keresztekkel, misekönyvvél és (esztergomi ordó szerinti) breviáriummal rendelkezett, ugyanakkor a kápolna kegytárgyai között több ereklyét is megemlítettek.¹⁵⁶

152 Niclas Lachuetel végrendeletileg a Vödrici kapu melletti nagyfürdőt örökmise fejében a testvérületre hagyta. „...dy grossen padstuben bey wedriczer tor in der stat Prespurg gelegen [...] in dy erwirdig lobleich pruederschaft gozleichnambs zech doch also daz dy selbig pruederschaft dauon stift ainen ewigen jartag mit funf gulden gelts...” PA, fol. 308, kiadva A. Ziegler: i. m. 288.

153 A városhatóság előírta, hogy a polgárság az egyházra – egyházi javadalmakra – adóköteles ingatlanokat nem testálhat. Ld. Kováts F.: Preßburger Grundbuchführung i. m. 73–77.; Kováts Ferenc: Egyház és városgazdaság a középkorban. Szeged, 1934. 12.

154 A testvérület szabályzata szerint a három káplán – a céhmesterhez hasonlóan – évente köteles volt a javadalmának kincs- és pénzkészletét a céhmesternek és négy kirendelt tagnak előmutatni. „Auch haben wir auf gesatz mit gemainem rat, daz die drei kapplan in unserer pruderschaft alle jar die chlainat vnd die tzins dew tzu irem phrund gehörend unseren tzechmaister vnd den virm die von der tzech dartzu sind gesetzt tzaigen vnd weisen schullen.” KT Register, fol. 3r. A három kápláni javadalomnak mindkét társulati regiszterben fennmaradt egy-egy ilyen leltára, melyek közül az első az 1420-as évek, míg az utóbbi az 1445 utáni időszak állapotát tükrözi. A regiszter írója által egyes számúnak nevezett kápláni javadalomra ld.: KT Register, fol. 7r–9r, illetve KT Buch, fol. 15r–v. A kettes számúra ld.: KT Register, fol. 10r–11r, illetve KT Buch, fol. 11r. Míg a hármas számúra ld.: KT Register, fol. 11v–12v, illetve KT Buch, fol. 13r–v.

155 A KT Buch, fol. 6r olvasható *Vermerkcht dy klainatt gehoren zu gotsleichnumbs pruderschaft* feltehetően a kápolna kegytárgyainak leltárát jelenti. Ld. pl. *Ortway T.*: i. m. II/4. 245. 1. j.; Magyarországi művészet 1300–1470 körül. I–II. Szerk. Marosi Ernő. Bp. 1987. I. 156.; *D. Buran*: i. m. 806–807. Ugyanott a fol. 14r–n egyértelműen a Szent Márton-templombeli Szűz Mária, Szent Anna, Szent István és Oswald királyok és Szent Erazmus mártír oltárának kegytárgyait veszi leltárba, majd ezt követően találjuk a – szakirodalomban sokat idézett – könyvlistát, amely ugyanezen oltárjavadalomhoz tartozó könyveket sorolja fel. *Ortway T.*: i. m. II/4. 362. 1. j. (NB. az általa közölt jegyzékből hét tétel hiányzik).

156 Például egy aranyozott ezüstkereszt, amely feltehetően Szent András keresztjének egy darabját tartalmazta, illetve egy aranyozott ezüstmonstrancia angyali üdvözlettel, amelyben szintén egy ereklye volt. KT Buch, fol. 6r. Elképzelhető, hogy a harmadik kápláni javadalom tartozékai között említett aranyozott ezüst kő egy fekete bársonyacszkóban is valamiféle ereklyét takar. KT Register, fol. 12r: „Item wir haben auch der pruderschaft geben ain vergolcz silbern kieslen in eynem swarzen samen peytel...”

Ha a javadalmasházak leltárba vett berendezési tárgyait vizsgáljuk,¹⁵⁷ szembevetőd, hogy az elengedhetetlen tárgyakon (hevederágy, matrac, láda, asztal, párnák, kancsók, tálak, kendők) kívül minden egyéb a szőlőművelés kelléke (borprés, mustosdézsák, hordók, kapák stb.). Érdekesség, hogy az egyik káplán javadalmának tartozékai között még egy táblás játékot is találunk.¹⁵⁸

Mivel a testvérületet támogató polgárok végrendeleteiben általában pénzdómról olvashatunk, a testvérület tevékenységéhez kapcsolódó tárgyi világra javarészt ezek a leltárak vetnek némi fényt.

Zárszó

Az előzőekben láthattuk, hogy a Krisztus Teste Testvérület presztízse és tevékenysége révén milyen fontos szerepet töltött be a középkori pozsonyi polgárok életében. A város topográfiájában szintén központi helyet foglalt el, a város vallási életének csaknem minden színterén – a legtöbb egyházi intézményben – jelen volt. Népszerűsége egyrészt nyilvánvalóan összefüggésben állt az oltári szentség önálló tiszteletének még a 15. században is viszonylag újnak – illetve divatosnak – számító vallási áramlatával,¹⁵⁹ mely szerte Európában a Krisztus Teste Testvérületek alapításának háttérében meghúzódott. A létrejött társulatok azonban nem ugyanazt a szerepet töltötték be minden közösség életében. Firenzében például a 14. században három Krisztus Teste Testvérület is alakult, de a városban az 1240–1499 között létező több mint 160 vallásos céh között nem számítottak kiemelkedő jelentőségűeknek.¹⁶⁰ Yorkban ugyanakkor a legnagyobb és legbefolyásosabb testvérületek közé tartozott, ahol a hivatalviselők szintén igen nagy számban képviseltették magukat,¹⁶¹ ám a yorki céhmesterek nem a világi tisztviselők, hanem a város különböző templomainak káplánjai és rektorai közül kerültek ki.¹⁶² Bécsben a *Gottseichnamsbruderschaft* közkezdveltsége talán

157 Erre vonatkozóan csak az egyes és a kettes kápláni javadalom leltárai nyújtanak információt, és azok közül is a későbbiek (az 1445 körüliek) a gazdagabbak. KT Buch, fol. 11r, illetve fol. 15v.

158 „Item ein pret spil.” KT Buch, fol. 15v.

159 A *Sermones Dominicales* 15. századi prédikációgyűjteményét vizsgálva Gecser Ottó például arra a következtetésre jutott, hogy az úrnapi prédikációk még ebben az időszakban is az ünnep népszerűsítését szolgálták. *Gecser Ottó: Preaching the Eucharist: Sermons for Maundy Thursday and Corpus Christi in the Fifteenth-Century Hungarian Sermon Collection ‘Sermones Dominicales’*. Kézirat. Bp. 2000. 51. Az eucharisztia kultuszának egyre változatosabb művésztörténeti „lecsapódásai” ugyanakkor annak népszerűségét jelzik. *Sallay Dóra: The Eucharistic Man of Sorrows: Evolution, Function and Interpretation*. Kézirat. Bp. 1999.

160 *John Henderson: Piety and Charity in Late Medieval Florence*. Oxford, 1994. ff., illetve a létrejöttükre 452.

161 *David J. F. Crouch: Piety, Fraternity and Power. Religious Gilds in Late Medieval Yorkshire, 1389–1547*. York, 2000. 118.

162 *D. J. F. Crouch: i. m. 265–268.*

éppen abban fogható meg, hogy az ottani társulat a társadalom meglehetősen széles rétegét képviselte.¹⁶³

Pozsonyban a káptalan esetleges alapításkori szerepét követően úgy tűnik, hogy a Krisztus Teste Testvérületet már a 14. század utolsó harmadában az akkori társadalmi-gazdasági elit tagjai karolták fel. A kor vallási áramlatával összhangban lévő alapításán és az ebből fakadó központi szerepén túl az a tény, hogy a város vezető (illetve előkelő) rétege képviseltette magát a testvérületben, nem annyira vallási, mint inkább társadalmi szempontból növelte népszerűségét. Ehhez feltehetően hozzájárult az is, hogy sok esetben a káptalan tagjai kapták a kápláni vagy az oltárjavadalmakat. Ugyanakkor a Szent Márton-templomban elfoglalt helyzete révén (amelynek környékén javadalmasházai is koncentráálódtak), feltehetően az uralkodó (vár) és a polgárok (város) felé egyaránt reprezentált.¹⁶⁴ Eme kitüntetett szerepe révén a polgárok azon túl, hogy túlvilági hasznot reméltek a tagságtól vagy a testvérület – adott esetben végrendeleti – támogatásától, jellegéből adódóan az evilági kapcsolatépítés eszközeként is tekinthették azt. A közösségi és vallási élet templomon kívüli színteréül a város többi vallási testvérülete is szolgálhatott, amelyek támogatása ugyanúgy alkalmas volt a polgárok túlvilági lelki üdvének biztosítására. Úgy tűnik azonban, hogy a Krisztus Teste Testvérület olyan szerepet töltött be a város késő középkori életében, amely mindezekén túlmutatva az érintett városi polgárok társadalmi kapcsolati hálózatának erősítésében is komoly szerepet játszhatott.

163 Wien. Geschichte einer Stadt. Band I: Von den Anfängen bis zur Ersten Wiener Türkenbelagerung (1529). Szerk. Peter Csendes–Ferdinand Opll. Wien, 2001. 229.

164 Visegrádon a ferences kolostor földrajzi helyzete révén – persze más okokból – hasonló szerepet töltött be a királyi vár és a város között. *Laszlovszky József*: Királyi palota, ferences kolostor és városi település. (Gondolatok a késő középkori Visegrád településfejlődéséről). In: „Es tu scholaris”. Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára. Bp. 2004. (Monumenta Historica Budapestinensia, XIII.) 69.

1. melléklet

A pozsonyi Krisztus Teste Testvérület céhmesterei 1424–1531 között¹⁶⁵

ÉV	SZEMÉLY	AMB	MOL
1424	Michel	E. L. 3., fol. 3v	DF 277990
1425	Michel	listiny nr. 983	DF 239458
1425 után	Michel Grasel	E. L. 3., fol. 10r	DF 277990
1426	Michel der Gresel	E. L. 3., fol. 116r	C1340 tekercs
hiányzó évek			
1430	Michel Gräsel	listiny nr. 1130	DF 239525
hiányzó évek			
1437	Niclas Flins	E. L. 3., fol. 12v	DF 277990
hiányzó évek			
1443	Niclas List	3. a 1., fol. 11r	DF 277806
hiányzó év			
1445	Niclas List	E. L. 3., fol. 18r 3. a 1., fol. 7r és fol. 15r	DF 277990 DF 277806
1446	Niclas List	listiny nr. 2105	DF 239883
1447	Niclas List	E. L. 3., fol. 18r 3. a 1., fol. 9r	DF 277990 DF 277806
hiányzó évek			
1466	Hans Potenperger	listiny nr. 3505	DF 240520
hiányzó évek			
1474	Hainrich Lainbacher	listiny nr. 3691	DF 240597
1475	Hainrich Lainbacher	listiny nr. 3706 3. a 1., fol. 15r listiny nr. 3712	DF 240608 DF 277806 DF 240613
1476	Niclas List	3. a 1., fol. 5r	DF 277806
hiányzó évek			
1481	Hainrich Lainbacher	3. a 1., fol. 15r	DF 277806
hiányzó évek			
1485 előtt	Hainrich Lang	4. n 1. (PT), fol. 206v	DF 277056
1485	Georg Schaurperger	3. a 1., fol. 8r	DF 277806
1486	Georg Schaurperger	listiny nr. 3845	DF 240680
hiányzó évek			
1501	Hans Lachenperger	3. a 1., fol. 14r és fol. 15r	DF 277806
hiányzó évek			
1504	Hans Lachenberger	4. n 1. (PT), fol. 297r–v E. L. 3., fol. 16v	DF 277056 DF 277990

¹⁶⁵ Azokból az évekből, amelyekből jelenlegi ismereteink szerint adat van a céhmester személyére.

ÉV	SZEMÉLY	AMB	MOL
hiányzó évek			
1512	Wolfgang Dorner	listiny nr. 4497, fol. 1r	DF 243375
hiányzó év			
1514	Jacob Korbler	E. L. 3., fol. 17r	DF 277990
1515	Stefan Hueter	listiny nr. 4603, fol. 1r	DF 243423
1516	Stefan Hueter	listiny nr. 4603, fol. 1r	DF 243423
hiányzó évek			
1519	Jacob Korbler	E. L. 3., fol. 18v	DF 277990
hiányzó évek			
1527	Michel Klee	E. L. 3., fol. 21r	DF 277990
1528	Michel Klee	E. L. 3., fol. 24r	C1340 tekercs
1528	Hans Paier	E. L. 3., fol. 25v	C1340 tekercs
hiányzó évek			
1531	Cristof Ulrigner	E. L. 3., fol. 20v	DF 277990

2. melléklet

**A pozsonyi Krisztus Teste Testvérület káplánjai,
oltár- és kápolnajavadalmasai 1400–1526 között¹⁶⁶**

SZEMÉLY	ÉV	AMB	MOL
Stephan Schweinbart rector capelle (Krisztus Teste-kápolna)	1396	listiny nr. 600	DF 241386
Stephan korherr, caplan, phrundner (Krisztus Teste-kápolna)	1404	listiny nr. 723	DF 239263
Hans der Slosser caplan, phrundner (2. kápláni javadalom) / (3. kápláni javadalom)	1420-as, 1425-ig	E. L. 3., fol. 10r listiny nr. 983	DF 277990 DF 239458
Laurentz Newmaister von Tyrna caplan (1. kápláni javadalom)	1420-as, 1426, 1427	E. L. 3., fol. 7r és 116r	DF 277990
Cunrad rector capelle, vermesser, caplan (Krisztus Teste-kápolna)	1423, 1428, 1434, 1439	listiny nr. 864 4. n 1. (PT), fol. 15v listiny nr. 967 4.1.3. (Satzbuch), fol. 12r	DF 239491 DF 277056 DF 239455
Hans Aspner phrundner/Johannes dictus Aspnar canonicus (2. kápláni javadalom)	1425-től (1446-ben már halott)	E. L. 3., fol. 10v listiny nr. 983 listiny nr. 2133 3. a 1., fol. 13r	DF 277990 DF 239458 DF 239897 DF 277806
Symon korherr, phrundner (3. kápláni javadalom)	1426 körül	E. L. 3., fol. 11v	DF 277990
Nicolas Poherlitz	1427 előtt	E. L. 3., fol. 10r és 231v	DF 277990
Hans Kiczmagen phrundner, caplan, rector altaris (1. kápláni javadalom)	1427, 1430, 1438, 1439, 1445	E. L. 3., fol. 7r és 132r listiny nr. 2042 listiny nr. 1130 4.1.3. (Satzbuch), fol. 129v	DF 277990 DF 239863 DF 239525 DL 38714
Oswalt caplan (3. kápláni javadalom)	1439	E. L. 3., fol. 11v és 12r 4.1.2. (Grundbuch), fol. 90r	DF 277990
Thaman von Levoca* (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár) ¹⁶⁷	1440–1467		DL 104709
her Niclas (Krisztus Teste-kápolna)	1443	3. a 1., fol. 11r	DF 277806

166 A csillaggal jelölt nevekre ld. Köblös J.: i. m. 279.

167 Lőcsei Tamásra vonatkozóan Köblös az alábbi okleveleket említi még: DF 225602.; DF 227235.; DF 225714.; DF 226551.; DF 227233.; DF 226027.; DF 226164.; DF 225863.; DF 225864.

SZEMÉLY	ÉV	AMB	MOL
Jorg von Pirhenhorst caplan (1. kápláni javadalom)	1445	3. a 1., fol. 15r-v	DF 277806
Wolfgang rector (3. kápláni javadalom)	1445 után	3. a 1., fol. 13r	DF 277806
her Wenczla (Szt. Márton-plébánia Szűz Mária-, Anna-, Szt. István-, Oswald- és Erazmus-oltár)	1446	listiny nr. 2105	DF 239883
Michel Halffel phrundner (2. kápláni javadalom)	1446	3. a 1., fol. 11r	DF 277806
Michel Tullner von Neusidel (3. kápláni javadalom)	1446 után	3. a 1., fol. 13v	DF 277806
Paul caplan und verwesser / Paulus rector capelle / Paul Grad de Zakolcza (Krisztus Teste-kápolna)	1454, 1460, 1465, 1474 előtt	4. n 1. (PT), fol. 76r, 121r, és 124v listiny nr. 3691	DF 277056 DF 240597
her Peter (Szt. Lőrinc-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1458	4. n 1. (PT), fol. 97r	DF 277056
her Cristoff caplan (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár?)	1468	4. n 1. (PT), fol. 149r	DF 277056
Michaelis Hespel rector altaris* (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1470	Káptalan XXVIII-5-25	DF 227246
Johannes Pulka Marhar caplan (2. kápláni javadalom)	1472	3. a 1., fol. 11r	DF 277806
Thomas natus Nicolaus Polon de Posonio rector capelle (Krisztus Teste-kápolna)	1474	listiny nr. 3691	DF 240597
Niklas von Zemph (3. kápláni javadalom)	1475 előtt	3. a 1., fol. 13r	DF 277806
Georg Sesler (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1475 előtt	listiny nr. 3706	DF 240608
Hanns von Teinpeck verwesser / Johannes filius Nicolaus Teinpeckh de Teben rector altaris (1. kápláni javadalom) / (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1475	listiny nr. 3706 listiny nr. 3707 3. a 1., fol. 15r	DF 240608 DF 240609 DF 277806

SZEMÉLY	ÉV	AMB	MOL
Alexius Öder filius Johannis Öder von Ansee / Alex Oder / Alexius phrundner (3. kápláni javadalom)	1475, 1480, 1483	listiny nr. 3712–3713 listiny nr. 3825 E. L. 3., fol. 50r	DF 240613/14 DF 242944 DF 277990
Pangrac Pruenschinkch rector altaris (Szt. Lőrinc-plébánia Ker. Szt. János-oltár)	1480 előtt	listiny nr. 3788	DF 240640
Wolfgang Chreusboder der Langenleubs rector altaris (Szt. Lőrinc-plébánia Ker. Szt. János-oltár)	1480	listiny nr. 3788	DF 240640
Gregor Staindl caplan (1. kápláni javadalom)	1481, 1493	3. a 1., fol. 15r 4. n 1. (PT), fol. 235v	DF 277806 DF 277056
Wolfgang Vostoch von Sandmarein (?3. kápláni javadalom)	1482	4. n 1. (PT), fol. 208r–v	DF 277056
Caspar Geyr capellanus zeche / Gaspar sun des Augustin Geyer* (1. kápláni javalom) ¹⁶⁸	1481?, 1498, 1501, 1504, 1515/1516	3. a 1., fol. 15r listiny nr. 4603, fol. 24 4. n 1. (PT), fol. 324r	DF 277806 DF 243423 DF 277056
Georg prepositus ¹⁶⁹ [ld. Schomberg György]* (Szt. Márton- plébánia Szűz Mária-, Anna-, Szt. István-, Oswald- és Erazmus-oltár)	1486 előtt	listiny nr. 3845	DF 240680
Martinus de Kremniczia (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1485	Káptalan, nr. 258 (<i>Ortway T.</i> : i. m. III., 269.)	
Hans Rauch rector altaris (Szt. Márton-plébánia Szűz Mária-, Anna-, Szt. István-, Oswald- és Erazmus-oltár)	1486	listiny nr. 3845	DF 240680
herr Mert kaplan / Martinus rector altaris* (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1490, 1498	listiny nr. 3917 Káptalan XXVIII–6–26	DF 240714 DF 227292

168 Geyer Ágoston fia Gáspárhoz Köblös az alábbi okleveleket említi még: DF 226022.; DF 227293.; DF 254578.; DL 105069.; DF 228410.; DF 227647.

169 Az idézett oklevél csak a keresztnévet említi, de nagy valószínűséggel Schomberg György prépostról van szó. Az új oltárjavadalmas kijelölése 1486. okt. 1-jén kelt, Schomberg György pedig 1486. szept. 30-án halt meg. Ld. *Köblös J.*: i. m. 469.

SZEMÉLY	ÉV	AMB	MOL
Laurentius Mischinger beneficius (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1498 előtt	4. n 1. (PT), fol. 268r	DF 277056
Wernhardin Römer beneficiat (2. kápláni javadalom)	1501, 1502	3. a 1., fol. 11r 4. n 1. (PT), fol. 286r	DF 277806 DF 277056
Nicolaus prepositus (ld. Sánkfalvi Zele Miklós)* (Szt. Márton-plébánia Szűz Mária-, Anna-, Szt. István-, Oswald- és Erazmus-oltár)	1501, 1510	3. a 1., fol. 14r listiny nr. 4413	DF 277806 DF 241059
Wolfgang Schäffer/Schäffler/Schöffler caplan und beneficiat (Szt. Lőrinc-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1503, 1504, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510	4. n 1. (PT), fol. 291r, 304r, 316r, 319r, 321r és 323r listiny nr. 4395	DF 277056 DF 243309
Egidius Hörl/Hoerl beneficiat capelle (Krisztus Teste-kápolna)	1510	4. n 1. (PT), fol. 333r és 334r	DF 277056
Augustin Engersdorffer beneficiat und phruend herr in zech und kapellen* (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1509, 1510, 1517, 1521	4. n 1. (PT), fol. 323v, 333r, 375v Káptalan, magán P-I-2	DF 277056 DF 228280
Johannis Schyczel rector altaris* (Szt. Márton-plébánia Szűz Mária-, Anna-, Szt. István-, Oswald- és Erazmus-oltár)	1521-ig	Káptalan, magán P-I-2	DF 228280
Johann Bäjër pfarrer zu Schtampf ? ¹⁷⁰	1526	listiny nr. 4931	DF 241312
Thomas Pachmayer de Posonio (Szt. Márton-plébánia Krisztus Teste-oltár)	1526	Káptalan, nr. 263 (<i>Ortway T.</i> : i. m. III., 292.)	

170 Az említett oklevélből csak annyi derül ki, hogy Mária királynő javaslatot tett a Krisztus Teste Testvérület javadalmába (konkrétabb megjelölés nélkül) történő kinevezésére. Ez idáig más forrásban nem talákoztunk vele, így kérdőjelesen soroltuk a javadalmasok közé.

JUDIT MAJOROSSY

THE ROLE OF THE CORPUS CHRISTI CONFRATERNITY IN THE LIFE OF
THE CITIZENS OF LATE MEDIEVAL BRATISLAVA

The surviving sources in relation to the Corpus Christi confraternity, its rule(s), registers, inventories, accounts and membership lists as well as the relevant notes in the town books and accounts were considered and reconsidered together with a strong emphasis on the pious orders and donations of the burghers in their last wills to analyse the religious, social, and economic role of the confraternity in the life of late medieval Bratislava (Pozsony/Pressburg). As far as the sources allowed, besides the elite character of the brotherhood in the town in general, this study also examined how and in which ways it was present in almost all main ecclesiastical institutions, parishes and monasteries of the town. Though the confraternity resided in Saint Martin parish church, through its chapel and altars it was present throughout the whole city. The confraternity's religious place during the fifteenth and early sixteenth century was investigated through the last will donations, while its economic significance was defined in the period by analysing the accounts. These town and confraternity accounts allowed providing some hints about the Corpus Christi feast and procession as well, together with a hypothetical route of procession within the town. Finally, according to the present state of research, in the mirror of the surviving charters, some reconstructed lists were presented in the appendix on the confraternity masters, confraternity chaplains, and those altar priests who served at the altars patronised by the brotherhood.